

949. schôdza, 1. december 2005

10 právnych otázok

10.2 Európsky výbor pre problémy kriminality (CDPC) –

a.) Návrh odporúčania Rec(2005)... Výboru ministrov členským štátom o Európskych väzenských pravidlách a výklad

Výklad

Úvod

Väzenské normy vyjadrujú záväzok zaobchádzať s väzňami spravodlivo a slušne. Treba ich vysvetliť zrozumiteľne, pretože tlak verejnosti môže ľahko viesť k porušovaniu základných ľudských práv tejto zraniteľnej skupiny.

Prvý pokus o vytvorenie týchto noriem v Európe sa uskutočnil v roku 1973 predstavením Európskych minimálnych štandardných pravidiel pre zaobchádzanie s väzňami Rezolúciou (73) 5 Rady Európy. Pokúsili sa európskym podmienkam prispôbiť *Minimálne štandardné pravidlá Spojených národov pre zaobchádzanie s väzňami*, ktoré boli pôvodne sformulované v roku 1955.

V roku 1987 boli Európske väzenské pravidlá úplne prepracované, aby sa umožnilo, slovami Vysvetľujúceho memoranda „zahrnúť“ potreby a snahy väzenských služieb, väzňov a väzenského personálu koherentným prístupom k vedeniu a zaobchádzaniu, ktoré sú praktické, realistické a súčasné“.

Súčasná úprava má rovnaký konečný cieľ. Podobne ako jej predchodcovia vychádza zo skorších väzenských štandardov a hodnôt Európskeho dohovoru o ľudských právach. Od roku 1987 sa však vo väzenskom práve a praxi v Európe udialo veľa zmien. Vývojové zmeny v spoločnosti, politike týkajúcej sa kriminality, postupoch pri výkone trestu a vo výskume, spolu s prístupím nových štátov do Rady Európy značne zmenili kontext riadenia väzenstva a zaobchádzanie s väzňami.

Kľúčovými faktormi tohto vývoja sú neustále sa rozširujúci súbor rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP), ktoré aplikujú európsky Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd na ochranu základných práv väzňov ako aj normy pre zaobchádzanie s väzňami, ktoré stanovil Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT). Tieto zmeny viedli Európsky výbor pre problémy kriminality (CDPC) k tomu, aby poveril

¹ Tento dokument bol pri vydaní označený ako vyhradený. Sprístupnený bol na 952. schôdzi zástupcov ministrov (11. január 2006, pozri CM/Del/Dec(2006)952/10.2)

Radu pre penologickú spoluprácu (PC-CP) úlohou prispôbiť pravidlá najlepším súčasným praktikám.

Odporúčanie, ktoré obsahuje novú verziu Európskych väzenských pravidiel, podobne uznáva príspevok ESLP a CPT. Navyše Odporúčanie zdôrazňuje, že sa nikdy nesmie upustiť z principiálneho hľadiska, že zbavenie slobody sa má využiť len ako posledná možnosť, tzv. princíp posledného prostriedku *ultima ratio*. Pokúša sa znížiť väzenskú populáciu na najnižšiu možnú úroveň. Táto snaha je zrejmá v Odporúčaní R (99) 22 o preľudnenosti väzníc a náraste väzenskej populácie. Toto odporúčanie zdôrazňuje dôležitosť využívania odňatia slobody iba pre najzávažnejšie trestné činy. Princíp *ultima ratio* sa má použiť na obmedzenie zadržania obvinených aj odsúdených. V prípade odsúdených sa majú seriózne zvážiť alternatívne tresty, ktoré neznamenajú uväznenie. Štáty tiež majú zvážiť možnosť dekriminalizácie určitých trestných činov alebo ich kvalifikovať tak, aby neznamenali trest odňatia slobody.

Od roku 1987 sa zvýšila akceptovateľnosť Európskych väzenských pravidiel. ESLP a CPT teraz na ne pravidelne odkazujú. Nová verzia pravidiel má týmto orgánom ešte viac pomáhať, pretože odrážajú najnovší vývoj v najlepších väzenských praktikách. Národné súdy a kontrolné orgány sú vyzývané k tomu istému, prinajmenšom preto, že narastá počet premiestnení väzňov medzi členskými štátmi, a to vyžaduje, aby si premiestňujúce štáty boli isté, že s väzňami sa v krajinách, do ktorých sú poslaní, zaobchádza dobre.

Súčasnú pravidlá sa venujú otázkam, ktoré pravidlá z roku 1987 nebrali do úvahy. Snažia sa byť všeobecnými bez toho, aby členské štáty zaťažovali nereálnymi požiadavkami. **Berie sa do úvahy, že realizácia týchto Pravidiel bude vyžadovať značné úsilie niektorých členských štátov Rady Európy.** Pravidlá ponúkajú pomoc členským štátom, ktoré modernizujú svoje väzenské zákony, poradenstvo a budú pomáhať väzenským službám pri rozhodovaní o tom, ako vykonávať svoju právomoc dokonca aj tam, kde Pravidlá ešte celkom neboli implementované do národného práva. Pravidlá sa týkajú opatrení, ktoré sa majú realizovať v „národnom práve“ skôr ako v „národnej legislatíve“, pretože pripúšťajú, že tvorba zákonov môže mať v členských štátoch Rady Európy rozličné formy. Pojem „národné právo“ je navrhnutý tak, aby zahrnul nielen primárnu legislatívu schválenú národným parlamentom, ale tiež iné záväzné nariadenia a predpisy, ako aj právo/zákon vytvorené súdmi a tribunálmi do tej miery, ako sú tieto spôsoby vytvárania zákonov/práva uznávané národnými právnymi systémami.

Časť I

Základné princípy

Znakom nových Európskych väzenských pravidiel je, že prvých deväť pravidiel stanovuje základné princípy, ktoré majú riadiť výklad a realizáciu pravidiel ako celku. Princípy sú integrovanou súčasťou pravidiel a nie iba časťou Preambuly alebo špecifických pravidiel. Väzenské služby sa majú snažiť použiť všetky pravidlá podľa litery a v duchu týchto princíпов.

Pravidlo 1

Keď sa využije inštitút odňatia slobody, nevyhnutne sa vyskytnú otázky dodržiavania ľudských práv. Pravidlo 1 zdôrazňuje túto skutočnosť v kontexte vyžadovania rešpektu pre väzňov. Tento rešpekt následne požaduje uznanie ich základnej ľudskosti.

Pravidlo 2

Toto pravidlo dopĺňa pravidlo 1 zdôraznením toho, že nepochybná strata práva na slobodu, ktorou väzni pykajú, nemá viesť k domnienke, že väzni automaticky strácajú svoje politické, občianske, sociálne, ekonomické, ako aj kultúrne práva. Práva väzňov sú nevyhnutne obmedzené ich stratou slobody, ale ďalších podobných obmedzení má byť čo najmenej. Tieto pravidlá ako celok vysvetľujú niektoré kroky, ktoré možno podniknúť na zníženie negatívnych následkov straty slobody. Akékoľvek ďalšie obmedzenia majú byť špecifikované v zákone a zavedené, len keď sú potrebné pre poriadok, bezpečnosť a ochranu vo väzenstve. Obmedzenia ich práv, ktoré sa môžu uplatňovať, sa nemajú odchyľovať od pravidiel.

Pravidlo 3

Toto pravidlo zdôrazňuje hranice obmedzení, ktoré sa môžu väzňom stanoviť. Vyzdvihuje celkový princíp proporcionality, ktorá riadi všetky takéto obmedzenia.

Pravidlo 4

Niekedy sa stane, že vlády sú obvinené z toho, že s väzňami zaobchádzajú lepšie ako s inými členmi spoločnosti. Hoci je toto obvinenie zriedka pravdivé, pravidlo 4 je navrhnuté tak, aby ujasnilo, že nedostatok prostriedkov nemôže ospravedlniť členský štát za to, že vo väzenstve pripustí stav porušujúci ľudské práva väzňov. Neprijateľné sú tiež metódy a postupy, ktoré bežne takéto porušenia umožňujú.

Pravidlo 5

Pravidlo 5 zdôrazňuje pozitívne aspekty normalizácie. Život vo väznici, samozrejme, nikdy nemôže byť rovnaký ako život vo voľnej spoločnosti. Majú sa však podniknúť aktívne kroky na čo najbližšie možné priblíženie podmienok vo väzenstve k podmienkam normálneho života a zaistenie toho, aby táto normalizácia nevedla k nehumánnym podmienkam vo väzenstve.

Pravidlo 6

Pravidlo 6 uznáva, že obvinení aj odsúdení sa napokon vrátia do spoločnosti, a preto vzhľadom na túto skutočnosť by mal byť život vo väzenstve usporiadaný. Väzni sa musia udržiavať fyzicky a mentálne zdraví a majú sa im poskytnúť príležitosti pracovať a vzdelávať sa. Kde je známe, že väzni budú vykonávať dlhodobé tresty, je nevyhnutné starostlivo ich naplánovať a minimalizovať škodlivé vplyvy a čo najlepšie využiť ich čas.

Pravidlo 7

Pravidlo 7 zdôrazňuje význam zahrnutia vonkajších sociálnych služieb. Pravidlá majú podporovať skôr všeobecné než vylučujúce postupy. Vyžaduje to podporu úzkej spolupráce väzenského systému a vonkajších sociálnych služieb a zahŕňanie civilnej spoločnosti napr. prostredníctvom dobrovoľníckej práce alebo návštev väzenských zariadení.

Pravidlo 8

Pravidlo 8 umiestňuje väzenský personál do centra celého procesu zavádzania pravidiel a dosahovania ľudského zaobchádzania s väzňami všeobecne.

Pravidlo 9

Pravidlo 9 povyšuje potrebu kontroly a monitorovania do stavu všeobecného princípu. Význam takejto kontroly a monitorovania je vysvetlený v časti VI pravidiel.

Pôsobnosť a aplikácia

Pravidlo 10

Pravidlo 10 definuje, ktoré osoby sa v zmysle týchto pravidiel považujú za *väzňov*. Toto pravidlo zdôrazňuje, že *väznica* a iné miesto nie sú len miestom, kde sa držia ľudia vzatí do väzby súdnym orgánom a osoby zbavené slobody na základe rozsudku. Terminológia je v jednotlivých krajinách odlišná. Väzenské zariadenia rozličných typov ako väznice a pracovné kolónie môžu tiež zadržiavať väzňov, a preto sa v zmysle týchto pravidiel tiež považujú za väzenské zariadenia.

Toto pravidlo pripúšťa, že okrem väzňov vzatých do väzby alebo odsúdených páchatel'ov môžu byť vo väzenských zariadeniach na základe predpisov vnútroštátneho práva aj iné kategórie, napr. zadržaní imigranti. Pokiaľ sú tieto osoby zadržané vo väzenských zariadeniach, treba s nimi v zmysle týchto pravidiel zaobchádzať ako s väzňami. Väznica podľa definície nie je vhodným miestom na zadržanie niekoho, kto nie je podozrivý ani obvinený z trestného činu. Preto sa majú zadržaní imigranti zadržiavať vo väznici len vo výnimočných prípadoch, napr. pretože je známy potenciál k násiliu, alebo ak sa vyžaduje nemocničná starostlivosť a nie je dostupné žiadne iné bezpečné zdravotnícke zariadenie.

Pravidlá sa aplikujú nielen na každú osobu zadržanú v zmysle pravidiel vo väzenskom zariadení, ale tiež na osoby, ktoré aktuálne nezostávajú v okruhu väzenského zariadenia, ale administratívne patria k populácii tohto väzenského zariadenia. To znamená, že k osobám s povolením na opustenie zariadenia alebo zúčastňujúcim sa aktivít mimo fyzických hraníc väzenských zariadení, za ktoré je väzenská služba stále formálne zodpovedná, je nevyhnutné pristupovať v zmysle pravidiel.

Toto pravidlo zahŕňa situácie, kde sú (napr. kvôli preplnenosti väzenských zariadení) osoby v zmysle týchto pravidiel, ktoré majú byť umiestnené do väzenského zariadenia, (dočasne) zadržané v iných zariadeniach ako policajné stanice alebo iné budovy, ktoré nemôžu ľubovoľne opustiť. Je zrejmé, že uväznenie v iných zariadeniach ako väzniciach má byť len posledným východiskom trvajúcim čo

najkratšie a orgány zodpovedné za tieto zariadenia sa majú čo najviac snažiť o splnenie noriem stanovených týmito pravidlami a ponúknuť dostatočnú kompenzáciu nedostatočného zaobchádzania.

Pravidlo 11

Pravidlo 11 súhlasí s požiadavkami článku 37 c) Medzinárodného dohovoru o právach dieťaťa, ktorý na umiestnenie mladých osôb, ktoré sú v zmysle tohto dohovoru deti, vyžaduje osobitné zariadenia, a zakazuje umiestňovať deti spolu s dospelými. Iba ak to vyžadujú najlepšie záujmy dieťaťa, umožňuje dohovor odchýlku od všeobecného pravidla. Nemožno úplne vylúčiť, aby deti boli vo výnimočných situáciách umiestnené vo väzenských zariadeniach pre dospelých. Napr. ak je vo väzenskom systéme veľmi málo detí, ich oddelené umiestnenie by mohlo znamenať, že budú úplne izolované. Ak sú deti umiestnené vo väzenskom zariadení pre dospelých, má sa s nimi zaobchádzať so zvláštnou pozornosťou k ich postaveniu a potrebám. Ak sú v takom väzenskom zariadení spolu s ostatnými väzňami deti, sú tiež predmetom ochrany Európskych väzenských pravidiel, ale vyžadujú sa ďalšie predpisy na zabezpečenie vhodného zaobchádzania s nimi. Pravidlo 36 obsahuje niektoré špeciálne predpisy pre deti, ktoré sú vo väzenskom zariadení, pretože je tam umiestnený jeden z ich rodičov.

Pravidlo 12

Pravidlo 12 je zrkadlovým obrazom pravidla 11, ale týka sa osôb trpiacich duševnými chorobami. Tiež nie je ideálne, keď sú tieto osoby umiestnené vo väzenských zariadeniach, ale skôr v psychiatrických zariadeniach, ktoré majú svoje vlastné normy. Pravidlá však uznávajú, že v skutočnosti sú osoby trpiace duševnými chorobami niekedy umiestňované vo väzenských zariadeniach. Za týchto okolností majú existovať dodatočné predpisy berúce do úvahy ich stav a osobitné potreby. Tieto predpisy majú poskytnúť ochranu prekračujúcu Európske väzenské pravidlá, ktoré sa nich ako na osoby vo väzení automaticky vzťahujú.

Pravidlo 13

Pravidlo 13 zakazuje diskrimináciu z neoprávnených dôvodov. V tomto smere sa presne riadi znením 12. protokolu k európskemu Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách. Toto však neznamená, že formálna rovnosť má mať navrch tam, kde by bola výsledkom podstatná nerovnosť. Diskrimináciou nie je ani ochrana zraniteľných skupín a neprijateľné nie je ani zaobchádzanie prispôbené osobitným potrebám jednotlivých väzňov.

Časť II

Podmienky výkonu trestu

Prijatie

Pravidlo 14

Adekvátne postupy prijímania a umiestňovania väzňov sú dôležité na ochranu slobody. Toto pravidlo vykladá právo na slobodu a bezpečnosť článku 5 EDLP v kontexte väznenstva úsilím o zabezpečenie toho, že prijaté sú len osoby, ktorých zaistenie je právne odôvodnené. Osobám zaisteným v rozpore s pravidlom 14 sa má umožniť prístup k súdnym orgánom a požiadať ich aby nariadili ich prepustenie na slobodu.

Pravidlo 15

Dôraz kladený na vedenie záznamov v tomto pravidle má rovnaký dôvod ako v pravidle 14. Starostlivé vedenie záznamov o každom väzňovi má pokračovať počas uväznenia. Prístup k týmto záznamom má stanovovať vnútroštátne právo, aby sa tak zabezpečilo rešpektovanie súkromia väzňa, a to vyvážené k oprávneným záujmom štátu. Dôkladné záznamy o zdravotnom stave väzňa pri prijatí sú tiež dôležitým ochranným opatrením. Tieto záznamy sa majú viesť podľa lekárskeho vyšetrenia, ale väzenskí funkcionári sa majú vo všeobecnosti nabádať k okamžitému zaznamenaniu čohokoľvek, čo naznačuje chorobu, vrátane zranení, ktoré sa môžu do času lekárskej prehliadky zahojiť.

Pravidlo 16

Pravidlo 16 vymenúva niekoľko krokov, ktoré sa musia podniknúť čo najskôr po prijatí. Pretože nie všetko možno urobiť hneď po prijatí, sú tu vyznačené záležitosti, s ktorými je nevyhnutné sa zaoberať ihneď po prijatí tak, aby sa príslušníci pri prijímaní zaoberali podstatnejšími predpismi. Obzvlášť urýchlene sa majú vykonať lekárske vyšetrenia, najlepšie hneď v ten deň a vždy do 24 hodín po príchode. Takéto vyšetrenia sa tiež majú bežne vykonať vtedy, keď je väzeň znovu prijatý do väznice. Riziko a klasifikáciu bezpečnosti tiež nemožno odložiť. Primárne tiež treba venovať pozornosť osobným a sociálnym potrebám väzňov. Toto si tiež môže vyžadovať rýchle nadviazanie kontaktu so sociálnymi organizáciami mimo väznice. Podobne sa musí rýchlo začať s programami zaobchádzania a výcviku odsúdených.

Umiestnenie a ubytovanie

Pravidlo 17

Pravidlo 17 zdôrazňuje význam vhodného umiestnenia väzňov. Rozhodnutia o umiestnení sa majú robiť takým spôsobom, ktorý pre väzňov alebo ich rodiny, vrátane detí väzňov, ktoré potrebujú k uväzneným prístup, nespôsobuje zbytočné ťažkosti. Tam, kde sa pri umiestnení uplatňujú bezpečnostné kategórie, je obzvlášť dôležité použiť najmenej reštriktívne kategórie, pretože uväznenie s vysokým stupňom bezpečnosti so sebou prináša v praxi väzňom dodatočné ťažkosti. Podobne majú byť všetci väzni umiestnení tak blízko svojich domovov, ako je to možné alebo na miestach, kde by boli najlepšie znovu integrovaní do spoločnosti, aby sa posilnila komunikácia s vonkajším svetom, ako to vyžaduje pravidlo 24. Pri rozhodnutiach o umiestnení je tiež dôležité zvážiť akékoľvek podstatné kategórie. Tak napr. fakt, že niekto vykonáva doživotný trest nemusí nevyhnutne znamenať, že má byť umiestnený v konkrétnom väzenskom zariadení alebo v obzvlášť obmedzujúcom režime (porovnaj pravidlo 7 Odporúčania (2003)23 o práci s väzňami s doživotným a

dlhodobým trestom. Pozri tiež: návšteva CPT na Ukrajine v septembri 2000 [CPT/Inf (2002)23]).

Má sa pripustiť, že väzni majú priamy záujem o rozhodnutia týkajúce sa ich umiestnenia. Pokiaľ je teda možné, tieto rozhodnutia sa s nimi majú konzultovať a rozumné požiadavky majú byť prijaté, hoci konečné rozhodnutie nevyhnutne prijímajú orgány. Táto konzultácia sa má uskutočniť pred umiestnením alebo premiestnením, hoci to pri prvých umiestneniach, ktoré sú bežne do miestnych väzníc, alebo sa robia tak, aby sa pokryli potreby trestného vyšetrovania, nie je vždy možné. Ak vo výnimočných prípadoch požiadavky bezpečnosti a istoty vyžadujú umiestnenie alebo premiestnenie pred konzultáciou, má sa táto uskutočniť nasledovne. V takých prípadoch musí existovať reálna možnosť zrušenia rozhodnutia, ak majú uväznené osoby dobrý dôvod na umiestnenie do iného väzenského zariadenia. V súlade s pravidlom 70 môžu väzni požiadať príslušné orgány o umiestnenie alebo premiestnenie do konkrétneho väzenského zariadenia. Rovnaké postupy tiež môžu využiť pri hľadaní spätného rozhodnutia o umiestnení alebo premiestnení.

Zaobchádzanie s väzňami môže byť premiestnením vážne narušené. Pripúšťa sa, že premiestnenia môžu byť nevyhnutné, ale v niektorých prípadoch by bolo v najlepšom záujme uväznenej osoby vyhnúť sa nevyhnutným následným premiestneniam. Výhody a nevýhody premiestnenia sa majú zvážiť ešte pred jeho realizáciou.

Pravidlo 18

Toto pravidlo sa týka ubytovania. Vývoj v oblasti ľudských práv v Európe znamená, že pravidlá týkajúce sa ubytovania sa musia posilniť. Podmienky kolektívneho ubytovania a obzvlášť preplnenosť môžu predstavovať neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie alebo trest a byť tak v rozpore s článkom 3 EDLP. Toto tiež plne uznal Európsky súd pre ľudské práva vo viacerých rozhodnutiach (pozri napr. *Kalashnikov verus Rusko* (žiadosť č. 47095/99 – 15/072002). Ďalej musia orgány zvážiť osobitné potreby väzňov: ubytovanie osoby s ťažkým postihnutím vo väzenskom zariadení bez poskytnutia dodatočných zariadení môže znamenať neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie (*Price verus Spojené kráľovstvo* – žiadosť č. 33394/96 – 10/07/2001).

Fyzické ubytovanie zahŕňa priestor v celách a záležitosti ako prístup k svetlu a vzduchu. Dôležitosť prístupu k prirodzenému svetlu a čerstvému vzduchu je objasnená v pravidle 18.2 a zdôraznená CPT v jej 11. Všeobecnej správe [CPT/Inf (2001)16] v ods. 30. Okná nemajú byť zakryté alebo mať nepriehľadné sklo. Pripúšťa sa, že v severských krajinách nemusí byť v zime vždy možné čítať alebo pracovať pri prirodzenom svetle.

Pravidlo 18 zahŕňa niektoré nové prvky. Prvý, v pravidle 18.3, chce prinútiť vlády deklarovať vo vnútroštátnom práve špecifické normy, ktoré sa dajú presadiť. Tieto normy majú spĺňať širšie požiadavky ľudskej dôstojnosti, ako aj praktické požiadavky týkajúce sa zdravia a hygieny. CPT pripomienkovaním podmienok a priestoru dostupného vo väzenských zariadeniach v rozličných krajinách začala naznačovať niektoré minimálne normy. Za tieto sa považujú 4 m² pre väzňov ubytovaných spoločne a 6 m² pre väzenskú celu. Tieto minimá sa však týkajú širšej analýzy špecifických väzenských systémov, vrátane štúdií toho, koľko času väzni vlastne

strávia vo svojich celách. Tieto minimá sa nemajú považovať za normu. Hoci CPT normu nikdy priamo nestanovila, sú náznaky, že žiaduca veľkosť cely pre jedného väzňa je 9 až 10 m². Toto je oblasť, do ktorej by CPT mohla ďalej prispievať tým, že by pokračovala v tom, čo je už v tomto ohľade stanovené. Vyžaduje sa detailné preskúmanie toho, aká veľkosť cely je na ubytovanie rozličného počtu osôb prijateľná. Pri určovaní vhodných veľkostí sa pozornosť musí venovať počtu hodín, ktoré väzni strávia zamknutí v celách. Aj pre väzňov, ktorí strávia veľkú časť času mimo svojich ciel, musí existovať minimálny priestor, ktorý spĺňa požiadavky ľudskej dôstojnosti.

Ďalšou dôležitou inováciou je pravidlo 18.4, ktoré zabezpečuje národné stratégie zakotvené v práve na riešenie preplnenosti. Väzenské populácie sú tak produktom činnosti systémov trestného súdnictva, ako aj rozsahu trestnej činnosti. Toto treba brať do úvahy vo všeobecných národných stratégiách trestného súdnictva aj v špecifických pravidlách týkajúcich sa toho, čo sa stane, keď sú väzenské zariadenia ohrozené preplnením, ktoré by viedlo k porušeniu minimálnych noriem, ktoré majú vlády podľa pravidla 18.3 vyžadovať. Pravidlo 18.4 nevymedzuje, ako sa má preplnenosť znížiť.

V niektorých krajinách sú napríklad obmedzené alebo zastavené nové prijatia, keď sa naplní maximálna kapacita. Väzni, ktorých ďalší pobyt na slobode nepredstavuje pre verejnosť vážne nebezpečenstvo, sa zapíšu na čakaciu listinu. Stratégia riešenia preplnenosti vyžaduje aspoň stanovenie jasnej maximálnej kapacity všetkých väzenských zariadení. Pri vytváraní celkových stratégií a špecifických národných pravidiel na predchádzanie preplnenosti sa má zväziť Odporúčanie (99)22 Výboru ministrov o preplnenosti väzníc a náraste väzenskej populácie.

Pravidlo 18.5 ponecháva princíp samostatných ciel, ktoré najmä väzňom s dlhodobými a doživotnými trestmi vytvárajú domov, hoci sa nie vždy dodržiava. (Pravidlo 96 zdôrazňuje, že princíp sa podobným spôsobom týka aj obvinených.) Niektoré odchýlky od tohto princípu sú len spôsobmi riešenia preplnenosti a ako dlhodobé riešenia sú neprijateľné. Existujúca väzenská architektúra spolu s inými faktormi tiež môže sťažovať ubytovanie väzňov v samostatných celách. Pri stavbe nových väzenských zariadení sa však má brať do úvahy požiadavka samostatných ciel.

Pravidlo pripúšťa, že záujmy väzňov môžu vyžadovať výnimku princípu ubytovania v samostatných celách. Je dôležité poznamenať, že táto výnimka je obmedzená na prípady, pri ktorých by väzni spoločným ubytovaním získali. Táto požiadavka je zdôraznená pravidlom 18.6, ktoré zakotvuje, že len väzni schopní pridruženia sa môžu byť ubytovaní spolu. Napr. nefajčiari nemajú byť nútení zdieľať ubytovanie s fajčiarmi. Pri spoločnom ubytovaní sa má zabezpečením adekvátneho dozoru zo strany personálu predísť akýmkoľvek náznakom šikanovania, zastrážovania alebo násillia medzi väzňami. CPT poukázala (11. Všeobecná správa [CPT/Inf (2001)16] v ods. 29), že veľkokapacitné ubytovne sú vo svojej podstate nežiaduce. Väzňom, ktorí nemajú na spanie samostatné cely, neprinášajú žiadny úžitok. Samostatné cely v noci nezahŕňajú obmedzenie združovania počas dňa. Význam súkromia počas spánku potrebuje byť vyvážený prospechom z ľudského kontaktu v inom čase (pozri pravidlo 50.1).

Dôležitosť zabezpečenia vhodného ubytovania je ďalej posilnená v novej verzii pravidiel spojením so záležitosťami umiestnenia. Pravidlá umiestnenia boli posilnené jasným a jednoduchým určením rozličných kategórií väzňov, ktoré musia byť od seba oddelené. Požiadavka v pravidle 18.8.c) na oddelenie starších väzňov od mladších sa má chápať v kombinácii s pravidlom 11, ktoré vyžaduje, aby osoby mladšie ako 18 rokov boli umiestnené úplne oddelene od dospelých. Oddelenie mladých väzňov od starších zahŕňa prísnu medzinárodnú požiadavku stanovenú Článkom 37.3(c) Dohovoru Spojených národov o právach dieťaťa na oddelenie detí a dospelých: deti sú v tomto kontexte definované ako akékoľvek osoby mladšie než 18 rokov. Pravidlo 18.8.c) je tiež zamerané na poskytnutie dodatočného oddelenia mladších väzňov, označovaných niekedy ako mladí dospelí, ktorí môžu byť starší ako 18 rokov, ale ktorí ešte nie sú pripravení na integráciu s inými dospelými väzňami: toto je v zhode s pružnejšou definíciou mladistvých podľa Minimálnych štandardných pravidiel Spojených národov pre riadenie súdnictva mladistvých.

Teraz sa pripúšťa, že oddelenie rozličných kategórií väzňov podľa pravidla 18.8 nemusí byť vždy prísne vymedzené. Tieto formy separácie však boli zavedené na ochranu potenciálne slabších väzňov, ktorí by mohli byť naďalej vystavení zneužívaniu. Pravidlo 18.9 poskytuje uvoľnenie striktných požiadaviek oddelovania, ale obmedzuje ich na prípady, kedy s nimi väzni súhlasia. Navyše takéto uvoľnenie musí tvoriť časť zámernej politiky orgánov, ktorá má byť navrhnutá tak, aby z nej väzni mali prospech. Nemá byť len riešením praktických problémov, ako je preplnenosť.

Pravidlo 18.10, ktoré vyžaduje, aby sa využívali najmenej obmedzujúce bezpečnostné opatrenia zlučiteľné s rizikom úteku väzňov alebo ublíženia sebe alebo iným, tiež berie do úvahy ochranu spoločnosti pri rozhodovaní o vhodnom ubytovaní.

Hygiena

Pravidlo 19

Pravidlo 19 zdôrazňuje čistotu ústavov rovnako ako aj osobnú hygienu väzňov. Význam čistoty zariadení podčiarkol ESLP, ktorý v rozsudkoch uvádza, že nehygienické, nesanitárne podmienky, ktoré často súvisia s preplnenosťou, prispievajú k tomu, že zaobchádzanie sa celkovo hodnotí ako ponižujúce. *Kalashnikov verus Rusko (žiadosť č. 47095/99 – 15/07/2002; Peers verus Grécko (žiadosť č. 28524/95 – 19/04 2001); Dougoz verus Grécko (žiadosť č. 40907/98 – 06/03/2001)*. CPT tiež poznamenala „Prístupnosť slušných toaletných zariadení a udržiavanie dobrej úrovne hygieny sú základné súčasti humánneho prostredia.“ (2: Všeobecná správa [CPT/Inf (92)3] v ods. 49).

Existuje spojenie medzi hygienou zariadení a osobnou hygienou, pretože väzenské orgány musia väzňom umožniť starostlivosť o čistotu seba a svojho bývania tým, že im na to poskytnú prostriedky, ako to vyžaduje pravidlo 19. Je dôležité, aby orgány niesli celkovú zodpovednosť za hygienu, tiež za cely, v ktorých väzni spia a aby zabezpečili, že tieto cely budú pri prijatí väzňov čisté. Naopak, od všetkých väzňov sa môže očakávať, ak sú toho schopní, aby udržiavali seba a svoje okolie čisté a upravené. Hoci sa pravidlá priamo nevenujú noseniu brady/fúzov tak, ako v minulosti, osobná čistota a upravenosť zahŕňa vhodnú starostlivosť o vlasy, vrátane úpravy

alebo holenia brady/fúzov, pre ktoré musia orgány vydať predpisy. S hlavami by sa však nikdy nemalo zaobchádzať rutinne alebo ako s príčinami disciplinárnych opatrení, pretože je to očividne ponižujúce (pozri *Yankov verzus Bulharsko* (žiadosť č. 39084/97 -11/12/2003).

Poskytovanie hygienických potrieb ženám zahŕňa podľa pravidla 19.7 zabezpečenie toho, aby mali prístup k ochrane hygieny, ako aj k prostriedkom ochrany. Súčasne treba zabezpečiť tehotným ženám alebo dojčiacim matkám kúpanie alebo sprchovanie viac než dvakrát týždenne.

V kontexte hygieny má prístup k rozličným zariadeniam zvláštny význam. Tieto zahŕňajú sanitárne zariadenia, vane a sprchy. Takýto prístup vyžaduje patričnú pozornosť väzenských orgánov zabezpečeniu dostupnosti týchto zariadení, aby prístup k nim nebol odoprený.

Oblečenie a posteľná bielizeň

Pravidlo 20

Záležitosti oblečenia a posteľnej bielizne sú úzko spojené s hygienou: neadekvátne oblečenie a nesanitárna posteľná bielizeň môžu prispieť k situácii porušujúcej článok 3 EDLP. Špecifické predpisy pravidiel 20 a 21 väzenským orgánom naznačujú, aké aktívne kroky treba podniknúť na zabránenie takej situácii. Čistotu rozširujú na požiadavku, aby sa napr. spodná bielizeň menila a prala tak často, ako to hygiena vyžaduje.

Pravidlo 20 sa musí brať do úvahy súčasne s pravidlom 97, ktoré dáva obvineným výslovné právo nosiť vlastné oblečenie. Pravidlá nezakotvujú, či odsúdení musia, alebo nemusia nosiť uniformu. Nezakazujú ani nepodporujú takýto postup. Ak sú však väzni nútení nosiť akékoľvek uniformy, musia tieto uniformy spĺňať požiadavky pravidla 20.2.

Toto pravidlo kladie nový dôraz na dôstojnosť väzňa s ohľadom na oblečenie, ktoré mu musí byť poskytnuté. Ak sa to týka všetkých väzňov, znamená to, že žiadne uniformy poskytované odsúdeným nesmú byť degradujúce a ponižujúce: uniformy smerujúce ku karikatúre „trestanca“ sú preto zakázané. Ochrana dôstojnosti väzňov je tiež základom požiadavky, aby väzni, ktorí idú von mimo väzenského zariadenia nemali oblečenie, ktoré ich ako väzňov identifikuje. Keď sa objavia na súde, je obzvlášť dôležité, aby sa im poskytlo oblečenie zodpovedajúce tejto situácii.

Z požiadavky pravidla 20.3 o tom, že oblečenie má byť udržiavané v dobrom stave, vyplýva, že väzni majú mať zariadenia na pranie a sušenie svojho oblečenia.

Pravidlo 21

Pravidlo 21 sa do veľkej miery vysvetľuje samo. Postele a posteľná bielizeň sú v praxi pre väzňov veľmi dôležité. „Posteľná bielizeň“ v tomto pravidle zahŕňa rám postele, matrac a bielizeň pre každého väzňa.

Výživa

Pravidlo 22

Dôležitou funkciou väzenských orgánov je zabezpečenie výživnej stravy. Zmena nadpisu „strava“ na nadpis „výživa“ vyjadruje túto zmenu dôrazu. V pravidle neexistuje zákaz ustanovenia samostatného stravovania, ale ak takéto ustanovenia existujú, musia sa realizovať spôsobom, ktorý väzňom umožňuje dostať tri jedlá denne. V niektorých krajinách väzenské orgány povoľujú väzňom variť si vlastné jedlá, pretože to približuje pozitívny aspekt života v spoločnosti. V týchto prípadoch sa väzňom poskytujú adekvátne zariadenia na varenie a dostatok surovín na splnenie výživových potrieb.

Pravidlo 22.2 národným orgánom špecificky ukladá povinnosť zahrnúť požiadavky výživnej stravy do vnútroštátneho práva. Tieto požiadavky majú vyjadrovať výživové potreby rozličných skupín väzňov. Keď raz takéto štandardy existujú, interné inšpekčné systémy, ako aj národné a medzinárodné dozorné orgány budú mať základ na určenie toho, či sa výživové potreby väzňov plnia tak, ako to zákon vyžaduje.

Právna pomoc

Pravidlo 23

Toto pravidlo sa zaoberá právom na právnu pomoc, ktoré majú všetci väzni. Nasleduje princíp 18 Súhrnu princípov Spojených národov na ochranu všetkých osôb zadržaných akoukoľvek formou a nie staršie medzinárodné väzenské štandardy, ktoré sa sústreďovali na väzňov čakajúcich na súdny proces a výslovne nerozpoznali, že na právnu pomoc majú právo všetci väzni. Táto pomoc sa môže týkať trestných a občianskych sporov, ako aj iných záležitostí, napr. napísania závetu. Čo sa presne považuje za právnu pomoc a kto môže byť považovaný za právneho poradcu, sa v jednotlivých štátoch môže trochu líšiť a je najlepšie vymedzené vnútroštátnym právom.

Pravidlo 23 je navrhnuté tak, aby dalo praktický základ oprávneniu väzňov na právnu pomoc. Väzenské orgány sú určené na to, aby pomohli upriamiť pozornosť väzňov na právnu pomoc. Majú sa tiež snažiť o pomoc inými spôsobmi, napr. poskytnutím písacích potrieb, aby väzni mohli písať. a zaslaním listov právnikom, ak si to väzni nemôžu dovoliť (pozri *Cotlet verus Rumunsko* 2003 (žiadosť č. 38565/97 - 03/06/2003). Zvláštne potreby obvinených na právnu pomoc a zariadenia, ktoré môžu využiť, sú zdôraznené v pravidle 98.

Väzenské orgány tiež musia uľahčiť poskytovanie právnej pomoci zabezpečením jej dôvernosti. Právo prístupu väzňov k dôvernej právnej pomoci a na dôvernú korešpondenciu s právnikmi je ustálené a uznáva ho Európsky súd pre ľudské práva a Európska komisia pre ľudské práva v dlhom rade rozhodnutí: pozri najmä *Golder verus Spojené kráľovstvo* (žiadosť č. 4451/70 - 21/02/1975); *Silver a iní verus Spojené kráľovstvo* (žiadosť č. 5947/72, et al. - 25/03/1983). Existujú rozličné spôsoby, ktorými sa toto dá dosiahnuť v praxi. Napr. väzenské normy dlho poznajú špecifické stretnutia väzňov s ich právnikmi, ktoré sa konajú pod dohľadom príslušníkov, ale bez ich odpočúvania (pozri pravidlo 93 Pravidiel minimálnych štandardov Spojených národov pre zaobchádzanie s väzňami.). Toto stále môže byť

najlepším riešením zabezpečenia prístupu k dôvernej právnej pomoci, ale môžu sa hľadať aj iné spôsoby dosahovania rovnakého výsledku. Špecifické metódy zabezpečenia dôvernosti právnej korešpondencie sa tiež majú vyvíjať.

Obmedzenia tejto dôvernosti väzenskými orgánmi sú oprávnené len vtedy, keď na to existujú presvedčivé dôvody a musia byť predmetom posudku (pozri *Peers versus Grécko*, žiadosť č. 28524/95, 19/04/2001, ods. 84 a *A.B. versus Holandsko* žiadosť č. 37328/97, 29/01/2002 ods. 83). Ak v individuálnych prípadoch výnimočne súdny orgán rozhodne o obmedzeniach dôvernosti komunikácie s právnymi poradcami, je nevyhnutné uviesť špecifické dôvody obmedzení a zadržanému sa majú poskytnúť písomne.

Pravidlo 23.6 je navrhnuté na pomoc väzňom pri poskytovaní prístupu k právnym dokumentom, ktoré sa ich týkajú. Ak z bezpečnostných dôvodov nie je prijateľné, aby ich mali vo svojich celách, treba podniknúť kroky na zabezpečenie toho, aby sa im k nim umožnil prístup počas bežných pracovných hodín.

Kontakt s vonkajším svetom

Pravidlo 24

Strata slobody nemá znamenať stratu kontaktu s vonkajším svetom. Naopak. všetci väzni sú oprávnení na nejaký kontakt tohto druhu a väzenské orgány sa majú usilovať vytvoriť podmienky na ich čo najlepšie udržanie. Tradične sa tieto kontakty uskutočňujú prostredníctvom listov, telefonátov a návštev, ale väzenské orgány si majú uvedomiť, že moderná technológia ponúka nové možnosti elektronickej komunikácie. S ich vývojom sa tiež objavujú nové možnosti ich kontroly a možno ich použiť spôsobmi neohrožujúcimi bezpečnosť a ochranu. Kontakt s vonkajším svetom je dôležitý na obmedzenie možných ničivých následkov uväznenia (pozri ďalej §§ 22 a 23 Odporúčania (2003) 23 o práci s väzňami s doživotnými a dlhodobými trestmi). Pravidlo 99 ujasňuje, že obvineným sa má tiež umožniť kontakt s vonkajším svetom a obmedzenia tohto kontaktu, ak nejaké existujú, sa majú obzvlášť opatrne zvažovať.

Odvolať sa na rodiny sa má interpretovať liberálne, aby zahŕňalo kontakt s osobou, s ktorou si uväznený založil vzťah porovnateľný s rodinným príslušníkom, aj keď nie je formálne uzatvorený.

Článok 8 EDLP uznáva, že každý má právo na rešpektovanie súkromia, rodinného života a korešpondencie a pravidlo 24 sa dá chápať ako stanovenie povinnosti väzenských orgánov zabezpečiť rešpektovanie týchto pravidiel v podmienkach väzenského zariadenia, ktoré sú vo svojej podstate obmedzujúce. Uvedené tiež zahŕňa návštevy, pretože sú obzvlášť dôležitou formou komunikácie.

V súlade s obmedzeniami stanovenými článkom 8.2 EDLP o zásahoch do výkonu tohto práva verejným orgánom sa majú obmedzenia komunikácie minimalizovať. Zároveň pravidlo 24.2 uznáva, že komunikácia každého druhu môže byť obmedzená a monitorovaná za účelom zabezpečenia vnútorného poriadku, bezpečnosti a ochrany väzenského zariadenia (pozri všeobecnú diskusiu o týchto konceptoch v časti IV.) Môže tiež byť potrebné obmedziť komunikáciu, aby sa naplnili potreby ďalšieho trestného vyšetrovania, na zabránenie objednávky ďalšej trestnej činnosti a

na ochranu obetí zločinu. Takéto obmedzenia sa majú zavádzať obzvlášť opatrne, pretože vyžadujú rozhodnutia o záležitostiach mimo vedomostí bežných činností väzenských orgánov. Môže byť dobrou politikou vyžadovať súdne príkazy pred vydaním takýchto rozhodnutí. Aj monitorovanie má byť rozvrhnuté na hrozbu predstavujúcu zvláštnou formou komunikácie a má sa použiť nepriamym obmedzením komunikácie. Pozornosť sa má venovať minimalizácii zvláštnych ťažkostí a zdržaní pri komunikácii väzňov v cudzom jazyku.

Pravidlá zavádzajúce obmedzenia sú tiež dôležité: musia byť jasné, „v súlade so zákonom“, ako to vyžaduje článok 8.2 EDLP a nesmú byť ponechané na voľné konanie väzenskej služby (pozri *Labita verzus Taliansko* žiadosť č. 26772/95 – 06/04/2000). Obmedzenie musí byť čo najmenej rušivé a podmienené hrozbou porušenia zákona. Tak napr. možno kontrolovať korešpondenciu, aby sa videlo, či neobsahuje ilegálne súčasti, ale možno ju čítať len vtedy, keď existuje špecifický náznak o tom, že jej obsah je nelegálny. Napr. návštevy by nemali byť zakázané, ak predstavujú hrozbu bezpečnosti, ale má sa využiť zvýšená kontrola.

Aby bolo obmedzenie ďalej oprávnené, musí byť hrozba preukázateľná; napr. obdobie cenzúry musí byť vymedzené. V praxi sa obmedzenia budú meniť podľa druhu komunikácie. Listy a aj telefonáty možno modernou technológiou ľahko kontrolovať. Elektronická komunikácia, ako sú e-maily, stále predstavuje vyššie bezpečnostné riziko a môže byť obmedzená na malú kategóriu väzňov. Bezpečnostné riziká sa môžu meniť, a preto pravidlá pre toto nestanovujú špecifické smernice.

Dodatočný špecifický limit obmedzení je obsiahnutý v pravidle 24.2, ktoré je zamerané na zabezpečenie toho, že hoci sú väzni predmetom obmedzení, stále majú povolený nejaký kontakt s vonkajším svetom. Pre vnútroštátne právo môže byť vhodnou stratégiou stanoviť minimálny počet návštev, listov a telefonátov, ktoré musia byť vždy povolené.

“Špecifické obmedzenia nariadené súdnym orgánom”, ktoré uvádza pravidlo 24.2, sa vzťahujú na prípady, v ktorých sa môžu väzňom vráteným do väzby stanoviť dodatočné obmedzenia potrebné na prebiehajúce vyšetrovanie. Dokonca ani vtedy nesmú byť úplne izolovaní.

Niektoré formy komunikácie nemôžu byť zakázané vôbec. Nie je prekvapujúce, že ESĽP zaviedla zvláštnu výnimku týkajúcu sa pokusov obmedzenia korešpondencie s orgánmi Európskych ľudských práv (pozri napr. *Campbell verzus Spojené kráľovstvo*, žiadosť č. 13590/88 – 25/03/1992.) a pravidlo 24.3 špecifikuje, že vnútroštátne právo má stanoviť, že táto komunikácia je povolená rovnako ako komunikácia napr. s národným ombudsmanom a národnými súdmi.

V pravidle 24.4 je zdôraznený zvláštny význam návštev nielen pre väzňov, ale aj pre ich rodiny. Ak je možné, je dôležité rozšíriť dôverné rodinné návštevy na dlhší čas, napr. na 72 hodín, ako v prípade mnohých východoeurópskych krajín. Takéto dlhé návštevy umožňujú väzňom udržiavať dôverné vzťahy s ich partnermi. Kratšie „manželské návštevy“ môžu byť pre oboch partnerov ponižujúce.

Pravidlo 24.5 určuje väzenským orgánom priamu povinnosť posilniť spojenie s vonkajším svetom. Jedným zo spôsobov, akým to možno uskutočniť, je zväžiť udelenie voľna na opustenie väzenského zariadenia väzňom v zmysle pravidla 24.7 z ľudských dôvodov. EŠLP si myslí, že toto sa musí uskutočniť v prípade pohrebu blízkeho príbuzného, kde nie je riziko úniku (*Ploski verzus Poľsko žiadosť č. 26761/95 – 12. november 2002*). Ľudské dôvody na dovolenku môžu zahŕňať rodinné záležitosti, napr. narodenie dieťaťa.

Špecifická pozornosť sa v pravidlách 24.6, 24.8 a 24.9 venuje zabezpečeniu prísunu základných informácií o ich blízkej rodine a základných informácií o väzňoch adresovaných osobám vonku, ktoré sa o väzňov obzvlášť zaujímajú. Ak je to potrebné, väzňom sa má pri tejto komunikácii pomáhať. Pravidlo sa pokúša nájsť vyváženie, ktoré sa musí zachovať medzi právom väzňov oznamovať isté okolnosti významným osobám z vonkajšieho sveta; uložením povinnosti orgánom urobiť tak za určitých okolností; a uznaním práva väzňov neposkytovať informácie o sebe, ak to sami nechcú. Ak väzni nastúpia do väznice radšej z vlastnej vôle, než by boli zatknutí, orgány nemusia ich rodiny o prijatí informovať.

Pravidlo 24.10 sa zaoberá aspektom kontaktu s vonkajším svetom, ktorý sa týka možnosti prijímať informácie, ktoré sú súčasťou práva na slobodu prejavu garantovaného článkom 10 EŠLP.

Pravidlo 24.11 je inováciou, v ktorej EPR navrhlo zabezpečiť, aby väzenské orgány rešpektovali uznanie Európskeho súdu pre ľudské práva o práve voliť. Tu väzenské orgány môžu a majú hrať pomocnú úlohu a nesťažovať väzňom voľby (*Iwanczuk verzus Poľsko – žiadosť č. 25196/94 – 15/11/2001*). Toto pravidlo je založené na prvotnej Rezolúcii (62) 2 o volebných, občianskych a sociálnych právach väzňov zakotvených v kapitole B. (§ 5): „Ak zákon voličom povoľuje voliť bez toho, aby osobne navštívili volebnú kabínu, má sa zadržanému umožniť toto privilégium, ak ho právo alebo súdny príkaz nezabavili práva voliť. (§ 6); Väzňovi, ktorý má povolené voliť, sa majú poskytnúť možnosti informovať sa o situácii, aby uplatnil svoje právo.”

Pravidlo 24.12 sa snaží o ponechanie vyváženosti v tejto vysoko kontroverznej oblasti komunikácie väzňov. Sloboda prejavu je normou, ale verejné orgány ju môžu obmedziť v zmysle článku 10.2 EŠLP. Použitie pojmu „verejný záujem” umožňuje zákaz takej komunikácie, ktorá nie je v súlade s vnútornou bezpečnosťou a ochranou. Uvedené môže zahŕňať obmedzenia na ochranu integrity obetí, iných väzňov a personálu. Pojem verejný záujem však musí byť vysvetlený relatívne podrobne, aby sa zle nevysvetlilo to, čo väzňom toto pravidlom povoľuje.

Väzenský režim

Pravidlo 25

Pravidlo 25 zdôrazňuje, že väzenské orgány sa nemajú sústreďovať iba na špecifické pravidlá týkajúce sa práce, vzdelávania a výcviku, ale majú mať prehľad o väzenskom režime všetkých väzňov, aby videli, či spĺňa základné požiadavky ľudskej dôstojnosti. Takéto aktivity majú pokryť obdobie normálneho pracovného dňa. Je napr. neprijateľné držať väzňov v celách 23 z 24 hodín. CPT zdôraznila, že cieľom

majú byť rozličné aktivity väzňov uskutočňujúce sa mimo cieľ aspoň 8 hodín denne [pozri 2. všeobecnú správu CPT (CPT/Inf (92) ods. 47)].

Zvláštnu pozornosť treba venovať nepracujúcim väzňom (ako napr. väzňom v dôchodkovom veku) a tomu, aby boli aktívni inými spôsobmi.

Toto pravidlo tiež hovorí o sociálnych potrebách väzňov, a tým poskytuje väzenským orgánom impulz, že o rozmanité sociálne potreby väzňov sa stará buď väzenská služba, alebo sociálne orgány v rámci iných zložiek štátneho systému. Špecifické odvolanie sa týka potreby poskytnutia podpory väzňom, mužom aj ženám, ktorí mohli byť fyzicky, duševne alebo sexuálne zneužití.

Všimni si tiež, že pravidlo 101 povoľuje obvineným požiadať o prístup k režimu pre odsúdených.

Práca

Pravidlo 26

Všimni si, že prácou obvinených sa zaoberá pravidlo 100 a prácou odsúdených pravidlo 105. Zaradenie pravidla 26 do všeobecnej časti je hlavnou odchýlkou od predchádzajúceho postupu, pretože práca sa historicky vníma ako niečo, čo je dostupné (a povinné) len pre odsúdených. V súčasnosti je rozšírené, že obvinení sú tiež oprávnení pracovať. Predpisy v pravidle 26 sa týkajú všetkých typov práce, ktorú väzni vykonávajú, či už sú to obvinení, ktorí sa sami rozhodnú pracovať, alebo odsúdení, ktorých možno nútiť pracovať.

Pravidlo 26.1 znovu zdôrazňuje, že žiadna práca vykonávaná väzňom nesmie byť trestom. Uvedené je navrhnuté za účelom predchádzania možnému zneužívaniu. Namiesto toho sa má zdôrazňovať pozitívny aspekt. Pracovné príležitosti ponúknuté odsúdeným majú zodpovedať súčasným pracovným štandardom a technikám a majú byť zorganizované tak, aby fungovali v rámci moderných systémov riadenia a procesov výroby. Je dôležité, ako pravidlo 26.4 všeobecne naznačuje, aby ženy mali prístup k zamestnaniu všetkých druhov a neboli obmedzované tradičnými formami práce, ktoré sa považujú za domény žien. Práca má mať široko rozvíjajúcu funkciu pre všetkých väzňov: požiadavka, aby bolo možné zvýšiť zárobok, má rovnakú funkciu.

Princíp normalizácie, zrejmy v pravidle 5, sa venuje mnohým detailom práce z pravidla 26. Tak napr. zásady zdravia a bezpečnosti, pracovný čas a dokonca zahrnutie do národných sociálnych bezpečnostných systémov majú odrážať tie, ktoré platia pre pracovníkov mimo väzenského zariadenia. Tento prístup vychádza z prijatého Odporúčania č. R (75) 25 Výboru ministrov pre väzenskú prácu. Rovnaký prístup má stanovovať mieru odmeňovania väzňov. Všetci väzni by v ideálnom prípade mali dostávať mzdu, ktorá je blízka mzde v celej spoločnosti.

Pravidlo 26 tiež obsahuje predpisy zamedzujúce vykorisťovaniu väzenskej práce. Pravidlo 26.8 je teda navrhnuté na zabezpečenie toho, aby motív zisku nevedol k ignorovaniu pozitívneho vplyvu, ktorý má práca ako súčasť výcviku väzňov, a aby sa pozornosť venovala normalizácii ich života vo väzení.

Pravidlo 26.17 pripúšťa, že kým práca môže tvoriť kľúčovú časť denného programu, nemá vylučovať iné činnosti. Z nich sa spomína predovšetkým vzdelávanie, ale aj kontakt s inými, napr. sociálnymi orgánmi, čo môže byť dôležitou súčasťou režimu konkrétneho väzňa.

Cvičenie a odpočinok

Pravidlo 27

Je dôležité zdôrazniť, tak ako to uvádza pravidlo 27, že všetci väzni, vrátane väzňov v disciplinárnych trestoch, potrebujú cvičenie a odpočinok, hoci by tieto aktivity nemali byť povinné. Príležitosti na cvičenie a oddych musia byť dostupné všetkým väzňom a nemajú byť len súčasťou programu zaobchádzania a výchovného programu pre odsúdených. Toto je v súlade s Minimálnymi štandardnými pravidlami Spojených národov pre zaobchádzanie s väzňami, ktoré sa zaoberajú cvičením a športom v pravidle 24 v ich všeobecnej časti. Význam cvičenia pre všetkých väzňov zdôrazňuje CPT vo svojej 2. všeobecnej správe [CPT/Inf (92)3] ods. 47. Hodina cvičenia denne je minimum, ktoré má platiť pre všetkých väzňov, ktorí nemajú dostatočný pohyb pri práci. Zariadenia na vonkajšie cvičenie majú väzňom umožňovať dostatočnú fyzickú záťaž.

Predpis týkajúci sa fyzického cvičenia má byť doplnený o možnosti oddychu, aby sa väzenský život podľa možnosti čo najviac znormalizoval. Organizácia športu a oddychu poskytuje ideálnu príležitosť na zahrnutie väzňov do dôležitého aspektu väzenského života a rozvoja ich sociálnych a medziľudských zručností. Je tiež príležitosťou, pri ktorej si väzni uplatňujú právo na zhromažďovanie. Toto právo chráni článok 11 EDLP, a hoci je vo väzenskom kontexte značne obmedzené, nie je úplne zrušené: pozri tiež výklad pravidla 52.3 v časti IV.

Pravidlo 27.5. sa týka väzňov, ktorí chcú vykonávať špecializované fyzické cvičenie: napr. väzeň, ktorý bol viackrát zranený, môže vyžadovať dodatočné cvičenia na zosilnenie oslabeného svalstva.

Vzdelávanie

Pravidlo 28

Toto pravidlo vytvára základný princíp pre vzdelávanie všetkých väzňov. Dodatočným aspektom vzdelávania odsúdených sa venuje pravidlo 106. Väzenské orgány majú venovať zvláštnu pozornosť vzdelávaniu mladistvých väzňov a väzňom so zvláštnymi vzdelávacími potrebami ako napr. väzňom cudzieho pôvodu, invalidným väzňom a iným. Toto je v súlade s Odporúčaním č. R (89) 12 Výboru ministrov o vzdelávaní vo väzenstve, ktoré sa špecificky týka vzdelávacích potrieb väzňov. Pravidlo zdôrazňuje význam poskytovania vzdelávania väzňom so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a integrácie poskytovaného vzdelávania do vzdelávacieho systému spoločnosti. Je tiež dôležité, aby sa na osvedčení o získaní kvalifikácie počas pobytu vo väzení neuvádzalo, kde bolo získané.

Knižnica sa má považovať za zariadenie pre všetkých väzňov a dôležitý zdroj odpočinku. Má tiež kľúčovú úlohu v predpise o vzdelávaní vo väzenstve. Primerane

zásobená knižnica má obsahovať knihy v rozličných jazykoch, ktoré väzni môžu čítať. Súčasne má obsahovať právne dokumenty, vrátane kópií Európskych väzenských pravidiel a podobných dokumentov, ako aj nariadenia týkajúce sa väznice, aby sa väzni s nimi mohli oboznámiť. Iné materiály, ktoré sa v knižnici môžu nachádzať, zahŕňajú elektronicky uložené informácie.

Sloboda myslenia, svedomia a vyznania

Pravidlo 29

Väzenské pravidlá považovali až doteraz oblasť vyznania vo väzení za bezproblémovú a obmedzili sa na praktické predpisy o tom, ako najlepšie zorganizovať náboženský život vo väzenstve. Nárast väzňov so silným náboženským presvedčením v niektorých krajinách však vyžaduje principiálnejší prístup a praktické inštrukcie.

Pravidlo 29.1 sa snaží uznať náboženskú slobodu, ako aj slobodu myslenia a svedomia, ako to vyžaduje článok 9 EDLP.

Pravidlo 29.2 pridáva väzenským orgánom praktické inštrukcie pomáhajúce rešpektovať náboženské obrady a obrady viery. Existujú rozličné kroky, ktoré v tomto ohľade možno urobiť. Pravidlo 22 vyžaduje, aby sa náboženské priority brali do úvahy pri určovaní stravy. Pokiaľ je to zrealizovateľné, majú sa v každom väzenskom zariadení vytvoriť miesta na modlitbu a zhromažďovanie väzňov všetkých vyznaní a presvedčení. Ak je vo väzení dostatočný počet väzňov rovnakého vyznania, má byť vymenovaný predstaviteľ tohto náboženstva. Ak to počet väzňov a podmienky dovoľujú, tieto menovania by mali byť na plný úväzok. Týmto schváleným predstaviteľom by malo byť povolené vykonávať pravidelné bohoslužby a v súkromí vykonávať pastorálne návštevy väzňov svojho vyznania. Prístup k schválenému predstaviteľovi náboženstva sa nemá zamietnuť žiadnemu väzňovi.

Pravidlo 29.3 poskytuje záruky na zabezpečenie, aby väzni neboli predmetom nátlaku v náboženskej sfére. Skutočnosť, že sa uvedenými záležitosťami zaoberá všeobecná časť, zdôrazňuje požiadavku, aby sa náboženské obrady nevnímali ako časť väzenského programu, ale ako záležitosť všeobecného záujmu všetkých väzňov.

Informácie

Pravidlo 30

Toto pravidlo zdôrazňuje význam informovania väzňov o ich právach a povinnostiach v jazyku, ktorému rozumejú. Tiež je nevyhnutné podniknúť kroky na zabezpečenie správneho informovania. Väzni sa nebudú zaujímať len o materiálne a formálne podmienky ich zadržania, ale aj o postup v ich prípade a ak sú odsúdení, ako dlho ešte budú vo výkone trestu odňatia slobody a o možnosť skoršieho prepustenia. Z tohto dôvodu je dôležité, aby väzenská služba viedla spis pre väzňov o týchto záležitostiach v prípade potreby konzultácie. Na lepšie porozumenie zaobchádzania s väzňami majú mať ich rodiny prístup k pravidlám a nariadeniam, ktoré určujú starostlivosť o člena ich rodiny.

Majetok väzňov

Pravidlo 31

Ochrana majetku väzňov, vrátane peňazí, cenností a iného hnutelného majetku, predstavuje niečo, čo v praxi môže spôsobiť problémy, pretože väzni sú na svoj majetok citliví. Pravidlo 31 opisuje detailné postupy, podľa ktorých sa má postupovať pri prijatí, aby sa uvedenému zabránilo. Tieto postupy tiež slúžia na ochranu personálu pri obvineniach, že spreneverili majetok uväznených. Pravidlo tiež väzňom zabezpečuje možnosť nakúpiť, alebo inak získať majetok, ktorý môžu vo väzení potrebovať, ale aj tu existujú obmedzenia. V prípade jedla a nápojov pozri tiež povinnosť orgánov poskytnúť väzňom primeranú výživu v zmysle pravidla 22.

Premiestňovanie uväznených osôb

Pravidlo 32

Väzni sú obzvlášť zraniteľní pri premiestňovaní mimo väznice. Podľa toho pravidlo 32 poskytuje záruky. Pravidlo 32.3 je špecificky navrhnuté tak, aby predchádzalo zneužívaniu väzňov uskutočňovanému premiestňovaním závisiacim od ich schopnosti zaplatiť zaň. Zabezpečuje tiež, aby verejné orgány zostali zodpovedné za väzňov pri premiestňovaní. Výnimky sú prípustné, keď sa väzni rozhodnú zaradiť sa do občianskych činností.

Prepustenie väzňov na slobodu

Pravidlo 33

Toto pravidlo uznáva, že otázka prepustenia väzňov na slobodu sa netýka len odsúdených väzňov. Je dôležité, aby väzni, ktorí viac nemôžu byť legálne zadržaní, boli bez zdržania prepustení: *Quinn verzus Francúzsko* (žiadosť č. 18580/91 – 22/03/1995). Rozličné kroky, ktoré sa v zmysle pravidla 33 musia podniknúť, sú navrhnuté tak, aby zabezpečili poskytnutie pomoci pri prechode z väznice do života v spoločnosti všetkým väzňom, vrátane obvinených.

Ženy

Pravidlo 34

Toto pravidlo je novým predpisom, ktorý sa zaoberá skutočnosťou, že uväznené ženy sú vo väzenskom systéme menšinou, čo môže ľahko viesť k diskriminácii. Je vytvorené preto, aby sa predišlo negatívnej diskriminácii a upriamila sa pozornosť orgánov na potrebu podniknúť v tomto smere pozitívne kroky. Uvedené kroky majú rozpoznať napr. to, že kvôli malému počtu môžu ženy trpieť nevýhodami vyplývajúcimi z relatívnej izolácie a potrebu navrhnuť stratégie na zvládnutie tejto izolácie. Podobne je nevyhnutné doplniť predpis v pravidle 26.4 (o tom, že nesmie existovať žiadna diskriminácia v druhu poskytovanej práce na základe pohlavia) o pozitívne zámery, ktoré zabezpečia, aby ženy v praxi neboli diskriminované ubytovaním v malých zariadeniach, v ktorých sa poskytuje menej zaujímavá práca.

Požiadavka prístupu uväznených žien k špeciálnym službám je stanovená vo všeobecných pojmoch tak, aby sa umožnil nápaditý rozvoj radu pozitívnych opatrení. Jedna oblasť však vyniká a je pripustená v pravidle 34.2. Uväznené ženy sú pred uväznením obzvlášť náchylné na fyzické, mentálne alebo sexuálne zneužitie. Okrem všeobecnej pozornosti, ktorá sa zneužitým osobám venuje v pravidle 25.4, sú tu zvláštne potreby žien v tomto ohľade zvýraznené. Podobný dôraz na potreby žien v tomto ohľade je tiež v pravidle 30.b Odporúčania (2003)23 o práci s väzňami doživotnými a dlhodobými trestmi).

Je dôležité uznať, že špeciálne potreby žien pokrývajú množstvo záležitostí a nemajú sa primárne vnímať z medicínskeho hľadiska. Z tohto dôvodu sú tiež predpisy týkajúce sa tehotenstva a pôrodu a zariadenia pre rodičov s deťmi vo väzenstve presunuté z medicínskeho kontextu a umiestnené do tohto a nasledujúceho pravidla. Keď sú ženy umiestnené do zariadení mimo väzenského zariadenia, má sa s nimi zaobchádzať dôstojne. Nie je napr. prijateľné rodiť pripútaná k posteli alebo k nábytku.

Uväznené deti

Pravidlo 35

Toto pravidlo je primárne navrhnuté na umiestnenie detí mimo väznic, ktoré sú vnímané ako inštitúcie na umiestnenie dospelých. Deti sú v článku 1 Dohovoru o právach dieťaťa Spojených národov definované ako všetky osoby pod 18 rokov.

Európske väzenské pravidlá ako celok sú primárne navrhnuté s cieľom zaoberať sa spôsobom umiestnenia dospelých vo väzniciach. Pravidlá však zahŕňajú deti, ktoré sú umiestnené vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody v akejkoľvek inštitúcii. Pravidlá preto žiadajú ochranu týchto detí vo väzniciach. Uvedené je dôležité pre deti umiestnené v „bežných“ väzniciach, hoci táto široko rozšírená prax nie je žiaduca. Navyše tieto pravidlá, hoci sú vytvorené pre dospelých, môžu poskytovať potrebné všeobecné náznaky minimálnych štandardov, ktoré by sa mali týkať aj detí v iných inštitúciách.

Pretože deti tvoria výnimočne zraniteľnú skupinu, väzenské orgány majú zabezpečiť, aby režim zadržaných detí sledoval relevantné princípy stanovené v Dohovore o právach dieťaťa Spojených národov a Odporúčaní č. R (87) 20 o sociálnych reakciách na delikvenciu mladistvých. Zvláštnu pozornosť treba venovať:

- ich ochrane pred akoukoľvek formou hrozby, násilia alebo sexuálneho zneužívania;
- poskytovaní primeraného vzdelania a výučby;
- pomoci pri zachovaní kontaktov s ich rodinami;
- poskytovaní podpory a poradenstva v ich emocionálnom vývine a
- poskytovaní vhodných športových a voľnočasových aktivít.

Tieto požiadavky sú stanovené v §32 Odporúčania (2003)23 o práci s väzňami s doživotnými a dlhodobými trestmi a majú sa aplikovať aj na všetky deti.

Ďalšia ochrana takýchto detí je uvedená v špecializovaných štandardoch, napr. Štandardných minimálnych pravidlách Spojených národov o riadení spravodlivosti mladistvých a v Pravidlách Spojených národov na ochranu mladistvých zbavených slobody (tzv. Havana-pravidlá, prijaté Rezolúciou valného zhromaždenia 45/113 zo 14. decembra 1990). Nepriamo na ne odkazuje pravidlo 35.3.

Pravidlo 35.4. stanovuje všeobecný princíp, že deti majú byť umiestnené oddelene od dospelých. Výnimka je možná, ak je to v najlepšom záujme dieťaťa. V praxi je však v záujme detí byť umiestnené oddelene. V zriedkavých prípadoch, ak to tak nie je, napr. tam, kde je vo väzenstve celkovo málo detí, treba urobiť opatrné kroky na zabezpečenie, aby deti neboli vystavené riziku zneužitia dospelými väzňami (všetky sú vymenované v Štandardných minimálnych pravidlách Spojených národov o riadení spravodlivosti mladistvých (pravidlo 26.3); Pravidlách Spojených národov o ochrane mladistvých zbavených slobody (pravidlo 29) a 12. všeobecnej správe CPT CPT/Inf (99)12, ods.25).

Deti

Pravidlo 36

Otázka, či má byť deťom povolené zostať vo väznici s jedným z ich rodičov a ak áno, na ako dlho, je znepokojujúca. V ideálnom prípade by rodičia detí nemali byť uväznení, ale nie vždy je to možné. Prijatým riešením je dôraz kladený na to, že rozhodujúcim faktorom majú byť najlepšie záujmy dieťaťa. Malo by sa však uznať rodičovské oprávnenie matky, ak uvedené nebolo vylúčené, aj otca. Má sa zdôrazniť, že ak deti zostávajú vo väznici, nepovažujú sa za väzňov. Majú všetky práva detí vo voľnej spoločnosti. Pravidlo nestanovuje žiadne limity horného veku, ktorý môžu deti dosiahnuť pred tým, ako musia opustiť rodiča vo väznici. Existujú značné kultúrne rozdiely v tom, aký by tento limit mal byť. Tiež sa enormne líšia potreby jednotlivých detí a môže byť v záujme konkrétneho dieťaťa byť mimo pravidla držaný s rodičom vo väznici.

Cudzinci

Pravidlo 37

Toto pravidlo odráža narastajúci význam záležitostí týkajúcich sa cudzincov v európskych väzniciach ich zahrnutím do samostatného pravidla. Týka sa obvinených aj odsúdených. Úzko nadväzuje na pravidlo 38 Minimálnych štandardných pravidiel Spojených národov o zaobchádzaní s väzňami a je v súlade s Viedenským dohovorom o konzulárnych vzťahoch. Základným princípom je, že cudzí štátni príslušníci môžu obzvlášť potrebovať pomoc, keď si štát iný než ich vlastný uplatňuje právo uväzniť ich. Pomoc poskytujú predstavitelia ich krajín. Vedúci pracovníci vo väzenstve si tiež majú všimnúť, že väzni cudzinci môžu byť v zmysle Európskeho dohovoru o premiestňovaní väzňov v zmysle bilaterálnych dohôd oprávnení na premiestňovanie a väzňov majú o tejto možnosti informovať. Pozri § 25 Odporúčania (2003)²³ o práci s väzňami s doživotnými a dlhodobými trestmi.

Pravidlo 37.3 pripúšťa, že väzni cudzinci môžu mať iné špeciálne potreby. V niektorých krajinách môžu byť títo väzni navštívení predstaviteľmi organizácií

zaoberajúcimi sa blahom väzňov cudzincov. Viac detailov o tom, ako zaobchádzať s takýmito väzňami, je v Odporúčaní č. R (84) 12 o väzňoch cudzincoch.

Etnické a jazykové menšiny

Pravidlo 38

Nárast rôznorodej väzenskej populácie znamená, že sa vyžaduje nové pravidlo, ktoré zabezpečí, aby sa zvláštna pozornosť venovala potrebám etnických a jazykových menšín. Pravidlo 38 stanovuje tento návrh vo všeobecnej rovine. Väzenský personál musí byť vnímavý ku kultúrnym zvykom rozličných skupín, aby sa predišlo nedorozumeniam.

Časť III

Zdravie

Zdravotná starostlivosť

Pravidlo 39

Toto pravidlo je nové a jeho základom je článok 12 Medzinárodného dohovoru o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach, ktorý ustanovuje „právo každého na užívanie najvyššieho možného štandardu fyzického a duševného zdravia“. Spolu so základným právom, ktoré sa týka všetkých osôb, majú väzni dodatočné záruky ako dôsledok svojho postavenia. Keď štát zbaví ľudí slobody, preberá zodpovednosť za starostlivosť o ich zdravie v zmysle podmienok, za ktorých ich zadrží, a individuálne zaobchádzanie, ktoré môže byť potrebné. Väzenské služby majú zodpovednosť nielen za zabezpečenie prístupu väzňov k zdravotnej starostlivosti, ale majú tiež vytvoriť podmienky podporujúce blaho väzňov aj väzenského personálu. Väzni nemajú opustiť väzenské zariadenie v horšom stave ako bol pri príchode. Toto sa týka všetkých aspektov väzenského života, ale predovšetkým zdravotnej starostlivosti.

Tento princíp je posilnený Odporúčaním č. R (98) 7 Výboru ministrov členským štátom týkajúcim sa etických a organizačných aspektov zdravotnej starostlivosti vo väzení a tiež CPT, obzvlášť v jej 3. všeobecnej správe (CPT/Inf (93) 12). Narastá tiež počet právnych prípadov prichádzajúcich z Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý potvrdzuje povinnosť štátov ochraňovať zdravie väzňov, ktorí sú v ich starostlivosti.

Organizácia zdravotnej starostlivosti vo väzenstve

Pravidlo 40

Najefektívnejším spôsobom realizácie pravidla 40 je, že národné zdravotné orgány tiež majú byť zodpovedné za poskytovanie zdravotnej starostlivosti vo väzenstve ako je to v mnohých európskych krajinách. Ak to tak nie je, majú existovať čo najužšie spojenia medzi poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti vo väzenstve a mimo neho. Toto umožní nielen kontinuitu starostlivosti, ale umožní to väzňom a personálu profitovať zo širšieho rozvoja starostlivosti, profesionálnych štandardov a výcviku.

Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov vyžaduje, aby „zdravotná politika vo väzenstve bola integrovaná a zlučiteľná s národnou zdravotnou politikou“. Rovnako, ako to je v záujme väzňov, je to aj v záujme širokej populácie, najmä s ohľadom na postupy v súvislosti s infekčnými chorobami, ktoré sa môžu rozšíriť z väzníc do širšej spoločnosti.

Právo väzňov na kompletný prístup k zdravotným službám v krajine na slobode je potvrdený princípom 9 Základných princípov Spojených národov pre zaobchádzanie s väzňami. Tiež 3. všeobecná správa CPT kladie veľký dôraz na právo väzňov na rovnocennú zdravotnú starostlivosť. Dôležitý je aj princíp týkajúci sa prístupu väzňov k bezplatnej zdravotnej starostlivosti (princíp 24 Súboru princípov Spojených národov na ochranu všetkých osôb v zadržaných alebo uväznených akýmkoľvek spôsobom). Množstvo krajín zažilo veľké problémy pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti vysokého štandardu populácii na slobode. Za týchto okolností sú väzni dokonca oprávnení na najlepšie možné zdravotné služby bez poplatku. CPT stanovila, že dokonca ani v časoch vážnych ekonomických problémov nemôže štát nič oslobodiť od jeho zodpovednosti za poskytovanie životných potrieb tým, ktorým odobral slobodu. Ujasnilo sa, že životné potreby zahŕňajú dostatočné a primerané liečebné služby (pozri napr. Správu o Moldavsku [CPT/Inf (2002) 11]).

Nič v týchto pravidlách nezabraňuje štátu povoliť väzňom konzultáciu s vlastným lekárom na ich náklady.

Personál lekárskej a zdravotnej starostlivosti

Pravidlo 41

Základnou požiadavkou zabezpečenia prístupu väzňov k zdravotnej starostlivosti kedykoľvek o to požiadajú, je prítomnosť praktického lekára v každom väzenskom zariadení. Tento praktický lekár má byť plne kvalifikovaným lekárom. Vo veľkých väzenských zariadeniach má byť dostatočný počet lekárov na plný úväzok. Pri akejkoľvek udalosti má byť dostupný lekár, ktorý bude riešiť urgentné zdravotné problémy. Túto požiadavku potvrdzuje Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov.

Okrem lekárov má vo väzniciach byť aj vhodne vyškolený zdravotnícky personál. V niektorých východoeurópskych krajinách pomocný personál (niekedy nazývaný „feldshers“) podávaním správ lekárovi tiež poskytuje zdravotnú pomoc a starostlivosť. Ďalšou dôležitou skupinou sú správne vyškolené diplomované zdravotné sestry. V roku 1998 publikovala Medzinárodná rada zdravotných sestier vyhlásenie, ktoré okrem iného hovorí, že národné asociácie zdravotných sestier majú zdravotným sestram vo väzenstve poskytovať prístup k dôverným radám, poradenstvu a podpore. [Úloha zdravotnej sestry v starostlivosti o väzňov a zadržaných, Medzinárodná rada zdravotných sestier, 1998].

Pri zaobchádzaní s väzňami majú lekári používať rovnaké profesionálne princípy a štandardy ako pri práci mimo väzenstva. Tento princíp potvrdil Výbor zdravotných služieb vo väzenstve, keď sa dohodol na Aténskej prísaha:

“My, zdravotnícki odborníci pracujúci v podmienkach väzenstva, ktorí sme sa stretli v Aténach 10. septembra 1979, sa týmto zaväzujeme dodržiavať ducha Hippokratovej

prísahy v snahe poskytovať najlepšiu možnú zdravotnú starostlivosť uväzneným vo väzniciach z akýchkoľvek dôvodov, bez predsudkov a v rámci našej profesionálnej etiky”.

Toto tiež vyžaduje prvý z Princípov Spojených národov o zdravotníckej etike zdravotníckeho personálu, obzvlášť lekárov o ochrane väzňov a zadržaných pred týraním a iným násilím, neľudským alebo ponižujúcim zaobchádzaním alebo trestaním.

Povinnosti praktického lekára

Pravidlo 42

V súlade s odporúčaním č. R (98) 7 o etických a organizačných aspektoch zdravotnej starostlivosti vo väzenstve je zdôraznená myšlienka povinností lekárov vo väzenstve poskytovať primeranú zdravotnú starostlivosť a radu všetkým väzňom, za ktorých sú lekárske zodpovední. Ich lekárske hodnotenie zdravia väzňov sa má navyše riadiť lekáorskými kritériami. Pravidlo 42 objasňuje, že úloha praktického lekára začína vtedy, keď je do väzenského zariadenia prijatá akákoľvek osoba. Je niekoľko dôležitých dôvodov, prečo sa väzni majú pri príchode do väznice lekárske vyšetriť. Takéto vyšetrenie:

- umožní zdravotnému personálu určiť akýkoľvek zdravotný stav existujúci už skôr a zabezpečiť vhodnú lekársku starostlivosť;
- umožní primerané poskytnutie pomoci tým, ktorí môžu trpieť na následky abstinencie drog;
- pomôže určiť stopy násilia, ktoré bolo spáchané pred vstupom do väznice a
- umožní školenému personálu zistiť mentálny stav väzňa a poskytnúť primeranú podporu tým, ktorí sú náchylní na sebapoškodzovanie.

Vyšetrenie nie je nevyhnutné iba vtedy, ak to nevyžaduje zdravotný stav väzňa alebo potreby verejného zdravotníctva. Detaily akýchkoľvek zranení sa postúpia príslušným orgánom.

Následne po prvom vyšetrení má praktický lekár prezrieť všetkých väzňov tak často, ako to ich zdravotný stav vyžaduje. Toto je obzvlášť dôležité pri väzňoch trpiacich duševnými chorobami alebo mentálne postihnutých, ktorí prežívajú symptómy drogovej alebo alkoholovej abstinencie, alebo u tých, ktorí sú v zvláštnom strese kvôli uväzneniu. Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov hovorí široko o starostlivosti o väzňov s problémami týkajúcimi sa alkoholu a drog a upriamuje pozornosť na odporúčania kooperačnej skupiny Rady Európy na boj proti zneužívaniu drog a nezákonnému obchodu s drogami (skupina Pompidou). V rozsudku z apríla 2003 [McGlinchey a. i. verzus Spojené kráľovstvo, žiadosť. č. 50390/99, 29/04/2003] zistil Európsky súd pre ľudské práva porušenie článku 3 EDLP týkajúce sa zdravotnej starostlivosti o závislého od heroínu, ktorý zomrel počas zadržania.

V niektorých európskych krajinách existuje reálna obava z rozšírenia infekčných chorôb, napr. TBC. Uvedené je skutočnou hrozbou pre zdravie väzňov a väzenského personálu a súčasne pre celú spoločnosť. Tento fakt uznali predstavitelia vlád

baltských krajín, ktorí v júni 2002 vydali spoločné vyhlásenie o tom, že „väzenské zariadenia preplnené infikovanými väzňami a slabou hygienou predstavujú hlavnú hrozbu v oblasti prenosných chorôb v regióne“. Praktickí lekári vo väzenstve majú byť obzvlášť ostražití pri vyšetrowaní novoprijatých osôb do väznice, aby identifikovali každú osobu s prenosnou chorobou. Ak sú väzenské zariadenia preplnené, alebo je v nich nízka úroveň hygieny, je potrebný aj program pravidelného screeningu. V takýchto situáciách má existovať program na zaobchádzanie s väzňami trpiacimi takouto chorobou. V jednej zo svojich správ o návšteve krajiny CPT zaznamenal nedostatočný prísun liekov proti TBC, čo je dôležité z toho dôvodu, že nepravidelný prísun týchto liekov môže viesť k odolnosti TBC proti viacerým liekom a pripomenul zásadu, že väzenské orgány majú povinnosť poskytnúť stály prísun liekov (Správa lotyšskej vláde CPT/Inf (2001) 27). Opatrenia z lekárskeho dôvodu sú tiež potrebné pri izolácii väzňov v ich záujme a kvôli bezpečnosti iných osôb.

Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov navrhuje ponúkať väzňom a väzenskému personálu očkovanie proti hepatitíde typu B.

V posledných rokoch sa vyskytol narastajúci počet väzňov nakazených vírusom HIV. V niektorých krajinách je zaužívané automatické oddeľovanie týchto väzňov. Pre to neexistuje lekárske odôvodnenie a takýto postup sa nemá podporovať. Možno sa odvolať na normy obsiahnuté v Odporúčaní č. R (93) 6 Výboru ministrov členským štátom o väzenských a kriminologických aspektoch kontroly prenosných chorôb vrátane AIDS a súvisiacich zdravotných problémoch vo väzenstve. Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov tento bod podporuje a tiež zdôrazňuje vykonanie HIV testu iba so súhlasom konkrétneho väzňa a anonymne.

Smernice Svetovej zdravotníckej organizácie (Smernice WHO o HIV infekcii a AIDS vo väzenstve, Ženeva, 1993) presne objasňujú, že testovanie na HIV nemá byť povinné a HIV nakazení väzni nemajú byť izolovaní od ostatných, kým nie sú chorí a nepotrebujú odbornú zdravotnú starostlivosť.

Pravidlo 42.2 zabezpečuje, že keď je väzeň prepustený na slobodu pred ukončením liečby, je dôležité, aby praktický lekár vytvoril kontakty so zdravotnými službami v spoločnosti, a tak väzňovi umožnil pokračovať v liečbe aj po prepustení. Je veľmi dôležité v prípadoch, keď väzeň trpí infekčnou chorobou, napr. TBC, duševnou, telesnou chorobou, alebo jeho porucha môže prekážať úspešnému opätovnému zaradeniu sa do spoločnosti.

Pravidlo 43

Toto pravidlo navrhuje, aby jednotliví väzni mali prístup k pravidelnej dôvernej a primeranej lekárskej konzultácii, ktorá je porovnateľná s konzultáciou v civilnej spoločnosti. Podmienky, za ktorých sa s väzňami hovorí o ich zdraví, majú byť ekvivalentné s tými, ktoré sú zaužívané v bežnej lekárskej praxi. Vždy, keď je to možné, majú sa uskutočňovať vo vhodne zariadených konzultačných miestnostiach. Je neprijateľné, aby sa konzultácia uskutočnila so skupinou väzňov alebo v prítomnosti iných väzňov, resp. iného než zdravotníckeho personálu. Počas lekárskeho vyšetrenia nemajú byť väzni spútaní alebo fyzicky oddelení od praktického lekára.

Za žiadnych okolností sa nemá vyžadovať odhalenie dôvodov konzultácií inému personálu, ak je nevyhnutné odovzdať mu žiadosť o prístup k lekárovi. Postup pri požiadaní o konzultácie s lekárom treba väzňom vysvetliť pri príchode do väzenského zariadenia.

Lekárske záznamy jednotlivých väzňov majú zostať pod kontrolou praktického lekára a nemajú sa zverejniť bez predchádzajúceho písomného súhlasu väzňa. V niektorých krajinách spadajú zariadenia poskytujúce zdravotnú starostlivosť vo väzenstve pod správu verejnej zdravotnej starostlivosti. Okrem výhod tohto usporiadania prediskutovaných v „Práve na zdravotnú starostlivosť“ tiež pomáhajú jasne stanoviť, že lekárske záznamy nie sú súčasťou všeobecných väzenských záznamov.

Starostlivosť poskytnutá na základe konzultácie a diagnózy má byť taká, aby bola v najlepšom záujme konkrétneho väzňa. Lekárske rozhodnutia a starostlivosť sú založené na potrebách jednotlivých väzňov a nie na potrebách väzenskej služby. Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov rovnako ako 3. všeobecná správa CPT zdôrazňujú, že väzni poskytujú súhlas pred akýmkoľvek vyšetrením alebo starostlivosťou.

Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov hovorí o potrebe venovať zvláštnu pozornosť potrebám väzňov s telesnými postihnutiami a poskytovaniu pomocného príslušenstva podobného tomu vo vonkajšom prostredí. V rozsudku z júla 2001 [Price verzus Spojené kráľovstvo (33394/96)] našiel Európsky súd pre ľudské práva porušenie článku 3 EDĽP týkajúce sa starostlivosti o ťažko postihnutú osobu vo väzenstve i napriek faktu, že sa nenašiel žiadny dôkaz dokázateľného zámeru zo strany väzenských orgánov o pokorenie alebo poníženie žiadateľa.

Jedným z dôsledkov nárastu dĺžky trestov v niektorých súdnych systémoch je fakt, že väzenská služba musí odpovedať na potreby narastajúceho počtu starších väzňov. V niektorých krajinách viedol nedávny trend nariadeného doživotného alebo dlhodobého trestu k podstatnému nárastu väzňov, ktorí vo väzení zostarnú. Väzenské služby budú musieť zväziť najmä rozličné problémy tejto skupiny väzňov, sociálne aj medicínske. V súvislosti s tým sa môže vyžadovať poskytnutie rady špecializovaných zariadení na zaobchádzanie s problémami spojenými so stratou pohyblivosti alebo začiatkom mentálnej degenerácie.

Osobitne sa budú zvažovať prípady väzňov, ktorí ochorejú smrteľne a možno sa budú musieť robiť rozhodnutia o prípadnom skoršom prepustení týchto väzňov na slobodu. Všetky lekárske diagnózy alebo rady majú byť založené na profesionálnom úsudku a v najlepšom záujme väzňa. Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov naznačuje, že rozhodnutie o premiestnení väzňa do zdravotného zariadenia mimo väznice má byť vykonané na medicínskych základoch. V rozsudku z novembra 2002 [Mouisel verzus Francúzsko (žiadosť č. 67263/01 – 14/11/2002)] našiel Európsky súd pre ľudské práva porušenie článku 3 EDĽP týkajúce sa lekárskej starostlivosti o smrteľne chorého väzňa. Poznamenal priamu povinnosť štátu pri poskytovaní vhodnej lekárskej starostlivosti a kritizoval fakt, že väzeň bol putami pripútaný k nemocničnému lôžku. V inom prípade z októbra 2003 [Hénaf verzus Francúzsko (55524/00)] našiel súd porušenie článku 3 EDĽP v starostlivosti o chorého väzňa, ktorý bol pripútaný k nemocničnému lôžku.

Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov obsahuje odvolanie sa na starostlivosť o väzňov, ktorí držia hladovku. Zdôrazňuje, že ak neexistuje ťažká mentálna porucha vyžadujúca premiestnenie do psychiatrickej starostlivosti, má sa posúdenie hladokára lekárom uskutočniť len so súhlasom pacienta. Týmto pacientom, sa majú podrobne vysvetliť možné škodlivé následky ich konania na ich dlhodobé zdravie. Akákoľvek činnosť, ktorú praktický lekár vykoná, musí byť v súlade s vnútroštátnym právom a odbornými štandardmi.

Praktickí lekári a diplomované zdravotné sestry nie sú povinní prehlásiť väzňov za zdravých na výkon trestu, ale môžu väzenské orgány upozorniť na riziká, ktoré isté opatrenia pre zdravie väzňov môžu predstavovať. Majú mať zvláštnu povinnosť k väzňom v podmienkach samostatného uväznenia z akéhokoľvek dôvodu: z disciplinárnych príčin ako výsledok ich „nebezpečenstva“ alebo „problémového“ správania; v záujme kriminálneho vyšetrovania; na vlastnú žiadosť. Podľa zavedených postupov (pozri napr. pravidlo 32.3 Minimálnych štandardných pravidiel Spojených národov pre zaobchádzanie s väzňami) by títo väzni mali byť denne navštevovaní. **Tieto návštevy sa v žiadnom prípade nepovažujú za „odpúšťacie“ alebo legitimujúce rozhodnutie o umiestnení väzňa do samostatného uväznenia alebo držaní v ňom.** Praktickí lekári a diplomované zdravotné sestry majú tiež promptne odpovedať na požiadavku väzňov držaných v týchto podmienkach o starostlivosť alebo väzenského personálu, ako to vyžaduje ods. 66 Odporúčania č. R (98) 7 o etických a organizačných aspektoch zdravotnej starostlivosti vo väzenstve.

Pravidlá 44 a 45

Tieto dve pravidlá sa týkajú povinností praktického lekára prihliadať a radiť pri podmienkach zadržania. Podmienky, za ktorých sú väzni zadržaní, budú mať veľký vplyv na ich zdravie a blaho. Aby väzenské orgány splnili svoju zodpovednosť, zabezpečia vhodný štandard vo všetkých oblastiach, ktoré môžu vplývať na zdravie a hygienu väzňov. Podmienky ubytovania, strava a podmienky hygieny sú vytvorené tak, aby tým, ktorí nie sú zdraví, pomohli vyliečiť sa a zabránili rozšíreniu infekcie na zdravých. Praktický lekár hrá dôležitú úlohu pri kontrole plnenia povinností väzenských orgánov v tejto oblasti. Ak to tak nie je, praktický lekár má na to väzenské orgány upozorniť. Odporúčanie č. R (98) 7 Výboru ministrov poznamenáva, že ministerstvo zodpovedné za zdravie má úlohu pri posudzovaní hygieny v podmienkach väzenstva.

Poskytovanie zdravotnej starostlivosti

Pravidlo 46

Toto pravidlo vyžaduje, aby väzenské orgány vo väzenskom zariadení zabezpečili okrem všeobecnej lekárskej, stomatologickej a psychiatrickej starostlivosti vhodné podmienky na poskytnutie špeciálnej konzultácie a hospitalizácie. Toto vyžaduje úzke spojenie väzenských a civilných medicínskych služieb, pretože je nepravdepodobné, že zdravotné služby vo väzenstve budú schopné poskytnúť celý rozsah špecialistov. Pri plánovaní odbornej starostlivosti treba zvláštnu pozornosť venovať potrebám zraniteľných skupín, najmä ženám a starším väzňom.

Prístup k špecializovaným zariadeniam môže často vyžadovať premiestnenie väzňa na iné miesto. Väzenské orgány majú zabezpečiť, aby podmienky eskort boli primerané a nezapríčinili meškania v starostlivosti alebo dodatočnú úzkosť väzňov. Podmienky premiestňovania väzňov sú primerané ich zdravotnému stavu.

Duševné zdravie

Pravidlo 47

Toto pravidlo sa týka záležitostí duševného zdravia. Podmienky uväznenia môžu mať vážny vplyv na mentálne zdravie väzňov. Väzenské služby sa majú snažiť o zníženie tohto vplyvu a vytvoriť postupy na monitorovanie jeho efektov na jednotlivých väzňov. Treba urobiť kroky na rozpoznanie väzňov, ktorí sú náchylní na sebapoškodzovanie alebo samovražde. Personál má byť vhodne vyškolený na rozpoznanie príznakov možného sebapoškodzovania. Ak sú väzni diagnostikovaní ako duševne chorí, nemajú byť umiestnení vo väznici, ale majú sa premiestniť do vhodne vybaveného psychiatrického zariadenia. V rozsudku z apríla 2001 [Keenan verzus Spojené kráľovstvo (žiadosť č. 27229/95 – 03/04/2001)] našiel Európsky súd pre ľudské práva porušenie článku 3 EDLP v prípade väzňa, ktorý spáchal samovraždu v dôsledku nedostatku lekárskeho záznamu, nedostatku psychiatrického pozorovania a separácie, ktorá bola nezlučiteľná so starostlivosťou o duševne chorú osobu. CPT vo svojej 3. všeobecnej správe stanovuje, že prevencia samovražd je záležitosť spadajúca pod zdravotnú starostlivosť vo väzenstve. Má zabezpečiť existenciu primeraného povedomia o tejto záležitosti prostredníctvom ustanovenia a existencie vhodných postupov.

Odporúčanie č. Rec(2004)10 Výboru ministrov členským štátom týkajúce sa ochrany ľudských práv a dôstojnosti ľudí s duševnými poruchami v článku 35 hovorí, že osoby s duševnou poruchou nemajú byť objektom diskriminácie v nápravných zariadeniach. Pokiaľ ide o zdravotnú starostlivosť, je veľmi potrebné rešpektovať princíp rovnocennosti starostlivosti vo väzenstve so starostlivosťou mimo nápravných zariadení. Ak to ich zdravotný stav vyžaduje, majú byť premiestnení z nápravného zariadenia do nemocnice. Osobám s duševnou poruchou umiestneným v nápravných zariadeniach majú byť dostupné primerané možnosti liečby. Nedobrovoľná starostlivosť sa má uskutočňovať v nápravných zariadeniach iba v nemocničných oddeleniach vhodných na starostlivosť o duševné poruchy. Starostlivosť a ošetrovanie osôb s duševnými poruchami v nápravných zariadeniach monitoruje nezávislý systém.

Ostatné záležitosti

Pravidlo 48

3. všeobecná správa CPT zdôrazňuje potrebu „veľmi opatrného prístupu“, ak pri lekárskom výskume na väzňoch existuje akákoľvek pochybnosť o ich súhlase s realizáciou uvedeného výskumu, ktorý by nemal byť ovplyvnený skutočnosťou uväznenia. Treba rešpektovať všetky aplikovateľné medzinárodné a národné etické štandardy týkajúce sa experimentovania na ľuďoch.

Časť IV

Poriadok

Všeobecný prístup k poriadku

Pravidlo 49

Odvolaávajúc sa na pravidlo 49 sa môže znovu pripomenúť neustále udržiavanie platného väzenského poriadku. To sa dá dosiahnuť, ak existuje vhodné vyváženie hľadísk bezpečnosti, ochrany, disciplíny a povinnosti stanovených článkom 10 Medzinárodnej dohody o občianskych a politických právach, ktorý hovorí, že „so všetkými osobami zbavenými slobody sa má zaobchádzať ľudsky a s ohľadom na základnú dôstojnosť ľudskej bytosti.“ Lord Justice Woolf vo svojej správe o nepokojoch v Strangeways (väznica v Manchesteri) trval na tom, že na vyhnutie sa nepokojom bolo potrebné zaobchádzať s väzňami spravodlivo, slušne a rovnocenne.

Väčšina väzňov akceptuje skutočnosť svojej situácie. Ak pre nich platia primerané bezpečnostné opatrenia a spravodlivé zaobchádzanie, nepokúsia sa utiecť alebo vážne narušiť bežný život vo väzenskom zariadení. Všetky dobre riadené spoločnosti vrátane väznic potrebujú fungovať na základe súboru pravidiel a predpisov, ktoré členovia spoločnosti vnímajú ako spravodlivé a správne. Vo väzenských zariadeniach sú tieto predpisy navrhnuté tak, aby zabezpečili bezpečnosť každého jednotlivca, teda personálu aj väžňa a každá skupina je zodpovedná za plnenie týchto pravidiel a predpisov. Ak sa niektorí jednotlivci od týchto predpisov odchyli, musí existovať jasne stanovený systém výsluchov, disciplíny a sankcií, ktoré sa použijú nezaujatým spôsobom.

Niektorí väzni sa môžu pokúsiť o útek. Preto majú byť väzenské orgány schopné odhadnúť nebezpečenstvo každého väžňa, aby sa ubezpečili, že pre každého platia primerané podmienky bezpečnosti, nie príliš vysoké ani nízke.

Využitie sily ako zákonnej metódy opätovného zavedenia poriadku je oprávnené len v extrémnych prípadoch. Musí byť len posledným východiskom. Aby sa predišlo zneužitiu, musí existovať špecifický a transparentný systém postupov na využitie sily personálom.

Pravidlo 50

Pravidlo 50 poskytuje ďalšie smernice predchádzania nepotrebným obmedzeniam práv väzňov na komunikáciu. Náležitý väzenský poriadok vo všetkých svojich aspektoch možno pravdepodobne dosiahnuť, ak existujú jasné komunikačné spojenia medzi všetkými stranami. Ak teda neexistujú obavy o bezpečnosť, má byť väzňom povolené diskutovať o záležitostiach týkajúcich sa všeobecných podmienok uväznenia. Je v záujme všetkých väzňov, aby väznice bežali hladko a môžu k tomu vyjadrovať užitočné návrhy. Z tohto dôvodu a iných dôvodov by mali dostať príležitosť odovzdať svoje názory väzenskej službe. Rozhodnutie o formách komunikácie s väzňami je záležitosťou národných väzenských služieb. Niektoré môžu povoliť voľbu predstaviteľov a vytvorenie komunit, ktoré budú vyjadrovať ich pocity a záujmy. Iné služby môžu ponúknuť odlišné formy komunikácie. Tam, kde je

väzňom povolené združovať sa, má vedenie väznice a personál zabrániť tomu, aby predstavené orgány používali proti ostatným väzňom silu, alebo zneužívali svoje postavenie na ovplyvnenie života vo väznici negatívnym spôsobom. Vo väzenských predpisoch môže byť ustanovené, že zástupcovia väzňov nie sú oprávnení konať v záujme jednotlivých väzňov.

Ochrana

Pravidlo 51

Ochranných opatrení sa týka pravidlo 51. Existujú tri hlavné dôvody, prečo sa na dosiahnutie bezpečného uväznenia vyžaduje, aby boli splnené minimálne ochranné opatrenia pre väzňov:

- Personál ľahšie určí väzňov, ktorí potrebujú vyšší stupeň ochrany, ak sú ich počty obmedzené.
- Čím nižší stupeň ochrany, tým ľudskejšie zaobchádzanie.
- Ochrana je nákladná a čím vyšší stupeň, tým vyššie náklady. Z finančného hľadiska dáva zmysel nemať väzňov vo vyššom stupni ochrany, ak to nie je potrebné.

Fyzické a technické opatrenia sú hlavnými znakmi života vo väzení, ale samotné nie sú dostatočné na zabezpečenie náležitého väzenského poriadku. Ochrana tiež závisí od ostražitosti personálu, ktorý vzájomne pôsobí na väzňov, uvedomuje si dianie vo väznici a zabezpečuje aktivitu väzňov praktickým spôsobom. Tento spôsob sa často opisuje ako dynamická ochrana a je kvalitnejšia ako tá, ktorá v plnom rozsahu závisí od statických ochranných opatrení. Sila dynamickej ochrany spočíva v tom, že je prijateľné byť proaktívny spôsobom, ktorý rozpoznáva ohrozenie bezpečnosti v počiatočnom štádiu. Tam, kde existuje pravidelný kontakt personálu s väzňami, bude jeden skúsený člen personálu pripravený rozpoznať a reagovať na situácie odlišné od normy a predstavujúce ohrozenie ochrany, a tak bude schopný efektívnejšie predchádzať útekom. Tejto téme sa venuje Odporúčanie Rec(2003)23 Výboru ministrov členským štátom o práci väzenských služieb s väzňami s doživotnými a inými dlhodobými trestmi, časť 18.a).

Odhadnutie rizika môže pomôcť pri určení tých väzňov, ktorí predstavujú hrozbu pre seba, personál, iných väzňov a širšiu spoločnosť. Pravidlo 51.3 vymenúva hlavné ciele posúdenia rizík ochrany. Kritériá tohto posúdenia boli vytvorené v mnohých krajinách. Zahŕňajú: povahu zločinu, za ktorý bol väzeň odsúdený; hrozbu pre verejnosť, keby väzeň utiekol; predchádzajúcu minulosť pokusov o útek a prístup k pomoci z vonku; eventuálnosť ohrozenia ostatných väzňov a svedkov, ak ide o väzňov pred súdmi. Odhadnutie rizika vo väznici má brať do úvahy hodnotenia vykonané príslušnými orgánmi, napr. políciou.

V mnohých väzenských systémoch existuje názor, že u všetkých väzňoch pred súdom sa musia dodržiavať mimoriadne ochranné opatrenia. Nie je to vždy potrebné a má sa umožniť aplikácia odhadnutia rizík ochrany tých väzňov, ktorí sa pokúsili utiecť, ako odsúdených.

V niektorých krajinách sudca schvaľujúci trest určí ochranný režim, v ktorom má väzeň vykonať trest. V iných krajinách sú väzni odsúdení na doživotie alebo odsúdení podľa určitého zákona automaticky umiestnení v zariadeniach s najvyššími ochrannými opatreniami bez ohľadu na odhad osobného rizika.

Pravidlo 51.5 vyžaduje, aby ochranné stupne boli počas výkonu trestu v pravidelných intervaloch kontrolované. Často sa stáva, že sa osoba počas výkonu trestu stáva menšou hrozbou. Vyhliadka preradenia do nižšej kategórie počas výkonu trestu môže tiež pôsobiť ako motivácia k dobrému správaniu.

Bezpečnosť

Pravidlo 52

Väznice majú byť miestami, kde sa všetci cítia bezpečne. Pravidlo 52 sa preto týka väzňov, personálu a všetkých návštevníkov. Ak nebude nikdy možné úplne eliminovať všetko riziká násilia a iných udalostí, napr. oheň, malo by byť možné znížiť vhodným súborom predpisov tieto riziká na minimum. Rovnako ako pri ochrane, aj bezpečnosť znamená vyváženosť rozličných aspektov a techniky dynamickej ochrany spomínanej v pravidle 51c, ktoré rovnako môžu prispieť k zlepšeniu bezpečnosti vo väzení. Nadmerná kontrola môže byť na ujmu bezpečnosti rovnako ako nedostatočná kontrola. Bezpečné prostredie existuje pri dôslednej aplikácii jasného súboru postupov. Vo všetkých prípadoch majú byť väzenské zariadenia vybavené adekvátnym zabezpečovacím zariadením a aktualizovanými inštrukciami o jeho použití v prípade vypuknutia požiaru, evakuácie budov, o vonkajších bodoch zhromažďovania a postupoch kontroly všetkých väzňov a personálu.

Európsky súd pre ľudské práva zdôraznil význam vykonávania primeraného odhadu rizika u všetkých väzňov na základe bezpečnosti a ochrany. Pozri Edwards verzus Spojené kráľovstvo: (žiadosť č. 46477/99), v ktorej súd našiel v zmysle existujúcich okolností porušenie práva na život u obvineného, ktorý bol spoluväzňom v cele dokopaný na smrť.

V niektorých väzenských systémoch narastá tendencia oddeľovať kategórie väzňov alebo jednotlivcov. Namiesto toho sa väzenské orgány majú snažiť o vytvorenie prostredia, v ktorom budú všetci väzni v bezpečí a nezneužívaní a mali by mať systém postupov umožňujúci všetkým väzňom stýkať sa bez strachu z útoku alebo iného násilia, teda zabezpečiť, aby väzni mohli kedykoľvek, aj v noci, kontaktovať personál. Tam, kde je nevyhnutné umiestniť niektorých jednotlivcov alebo skupiny kvôli osobitnej zraniteľnosti oddelene (napr. sexuálnych páchatel'ov, mentálne narušených alebo pochádzajúcich z národnostnej menšiny alebo náboženskej skupiny), mali by mať denné aktivity v takom rozsahu, v akom je to možné.

Osobitné maximálne ochranné alebo bezpečnostné opatrenia

Pravidlo 53

Od zverejnenia Európskych väzenských pravidiel v roku 1987 bol značný nárast v počte štátov využívajúcich osobitné maximálne ochranné alebo bezpečnostné

opatrenia pre individuálnych väzňov alebo skupiny väzňov. Z tohto dôvodu sa zvažilo predstavenie nového pravidla týkajúceho sa týchto postupov.

Pravidlo 53.1 zdôrazňuje, že osobitné, maximálne ochranné alebo bezpečnostné opatrenia sa môžu použiť len za výnimočných okolností. Dôvodom je fakt, že ak je veľký počet väzňov pridelených do zariadení s maximálnou ochranou, vznikne pre mnohých nebezpečenstvo, že tieto podmienky budú prehnané a neprimerané možnej hrozbe, ktorú predstavujú. Všeobecne majú byť väzni predmetom osobitných maximálnych ochranných alebo bezpečnostných opatrení, ak sa ich správanie ukázalo ako hrozba pre ochranu a bezpečnosť a väzenská služba nemá inú možnosť. Stanovenie týchto podmienok má byť čo najkratšie a je predmetom priebežného preskúmavania správania väzňa.

Niektoré zariadenia s vysokou ochranou znamenajú skutočnú izoláciu väzňov. Týchto záležitostí sa týka časť 20 odporúčania (2003) 23 Výboru ministrov členským štátom o vedení väzenskej služby väzňov s doživotným alebo dlhodobým trestom.

Väzni s dlhodobým trestom nie sú nevyhnutne nebezpeční a použitý režim ich nemá obmedzovať. Zaobchádzaniu s nebezpečnými väzňami sa venuje Odporúčanie (82) 17 týkajúce sa väznice a zaobchádzania s nebezpečnými väzňami.

Európsky súd pre ľudské práva vydal niekoľko rozsudkov o použití osobitných mimoriadnych ochranných opatrení proti väzňom. V štyroch prípadoch našiel porušenia článku 3 (zákaz týrania) Európskeho dohovoru o ľudských právach (prípady Indelicato verzus Taliansko: žiadosť č. 31143/96 – 18/10/2001, prípad Labita verzus Taliansko: žiadosť č. 26772/95 – 06/04/2000, prípad van der Ven verzus Holandsko: žiadosť č. 50901/99 - 04/02/2003 – a prípad Lorse a. i. verzus Holandsko: žiadosť č. 52750/99 – 04/02/2003). V ďalšom prípade bolo obmedzenie množstva korešpondencie porušením článku 8 (Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života) Európskeho dohovoru o ľudských právach a článku 13 (Právo na účinnú nápravu) v tom, že žiadateľ nebol schopný podať účinné odvolanie proti rozhodnutiam o rozšírení zvláštnych ochranných opatrení zavedených proti nemu (prípady Messina verzus Taliansko: žiadosť č. 25498/94 – 28/09/2000). Výbor Spojených národov proti mučeniu vyjadril obavu o vážne podmienky zadržania pre väzňov v najvyššej ochrannej kategórii v jednom členskom štáte (CAT/C/CR/29/3 Zhrnutia a odporúčania Výboru proti mučeniu: Španielsko. 23/12/2002). CPT tiež nepriaznivo komentoval špeciálne ochranné opatrenia použité proti množstvu väzňov v niektorých štátoch, ktoré navštívil.

Osobná prehliadka a kontrola

Pravidlo 54

Toto pravidlo stanovuje, že v každej väznici má byť jasne určený systém postupov detailne opisujúcich okolnosti, za ktorých sa majú vykonávať prehliadky, použité metódy a ich frekvencia. Tieto postupy musia byť navrhnuté tak, aby sa predchádzalo útekom a ochraňovala sa dôstojnosť väzňov a ich návštev.

Treba vytvoriť systém pravidelných prehliadok ubytovania, teda cieľ a ubytovní, aby sa preverilo, že sa nemanipulovalo s bezpečnostnými zariadeniami vrátane dverí a

zámkov, okien a mreží. V závislosti od zaradenia väzňa do diferenciačnej skupiny má sa tiež z času na čas urobiť prehliadka jeho osobných vecí. Personál, ktorý prehliadky vykonáva, má byť špeciálne vyškolený tak, aby pri dôsledných prehliadkach, pri ktorých môže odhaliť pokus o útek alebo nájsť nepovolené veci, rešpektoval dôstojnosť väzňov a ich právo mať pri sebe osobné veci. Pri prehliadke ubytovacieho priestoru väzňa alebo jeho vecí má byť väzeň prítomný.

Jednotliví väzni, obzvlášť tí so strednými alebo maximálnymi ochrannými obmedzeniami, musia byť tiež pravidelne osobne prehliadaní, aby sa zabezpečilo, že nenesia veci, ktoré možno použiť pri pokusoch o útek alebo pri zranení ľudí alebo seba, alebo ktoré nie sú povolené, napr. nelegálne drogy. Intenzita týchto prehliadok sa mení podľa okolností. Napr. ak sa väzni vo väčšom počte presúvajú z pracoviska do ubytovne, je normálne podrobiť ich preventívnej osobnej prehliadke. Kvôli indiskrétnosti týchto prehliadok je nevyhnutné venovať pri vykonávaní prehliadky zvláštnu pozornosť rešpektovaniu ľudskej dôstojnosti. Osobné prehliadky sa nemajú vykonávať zbytočne a nikdy sa nemajú používať ako forma trestu.

V iných prípadoch, najmä ak existuje dôvod domnievať sa, že väzeň niečo o svojej osobe zatajil, alebo je označený za vysoko rizikového, treba vykonať dôkladnú osobnú prehliadku“ (strip search), t. j. väzeň sa vyzlečie donaha. Pravidlo udáva zoznam postupov, ktoré treba pri osobnej prehliadke väzňov zvážiť. Európsky súd pre ľudské práva našiel porušenie článku 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach, keď od väzňa žiadali, aby sa vyzliekol donaha v prítomnosti ženy (prípád Valasinas verus Litva: žiadosť č. 44558/98 – 24/07/2001), alebo o postupe pri istých osobných prehliadkach kvôli frekvencii a použitým metódam (prípád Van der Ven verus Holandsko: žiadosť č. 50901/99 – 04/02/2003). Od väzňov sa nikdy nemá vyžadovať, aby pri prehliadke boli úplne nahí.

Väzenský personál nemá nikdy a na žiadnom základe vykonávať vnútornú telesnú prehliadku väzňa, napr. vkladáním prsta alebo iného nástroja do telesných dutín väzňa. Ak je podozrenie, že väzeň môže ukrývať vo svojom tele drogy alebo iné predmety, treba urobiť opatrenia, aby bol pod priamou kontrolou dovtedy, kým predmet, ktorý vo svojom tele môže mať, nevylúči. Ak praktický lekár vykonáva vnútorné telesné prehliadky, náležitú pozornosť treba venovať vyhláseniu Svetovej zdravotníckej asociácie o telesnej prehliadke väzňov (október 1993). Pravidlo 54.6 nezabráňuje použitiu modernej technológie skenovania tela väzňa.

Treba jasne definovať postupy ako zabezpečiť, aby sa návštevy nepokúšali porušiť ochranné opatrenia, napr. prinesením nedovolených vecí do väzenského zariadenia. Tieto postupy majú zahŕňať právo prehliadnuť návštevníkov osobne. pričom treba brať do úvahy, že návštevníci nie sú väzni a treba vyvážiť požiadavku ochrany bezpečnosti vo väzení s právom návštevníkov na osobné súkromie. Postupy prehliadok žien a detí musia zohľadňovať ich potreby, napr. má byť k dispozícii dostatočný počet ženského personálu na vykonanie prehliadky. Osobné prehliadky sa nemajú vykonávať na verejnosti.

Môže byť potrebné prehliadnuť odborné návštevy, ako napr. predstaviteľov zákona, sociálnych pracovníkov a lekárov. Nemožno porušiť právo na dôverný odborný prístup, t. j. schválenie protokolu o prehliadke príslušnými odbornými orgánmi.

Trestné činy

Pravidlo 55

Pravidlo 55 zdôrazňuje, že zákon nekončí pri bráne väznice. Je v záujme obetí, aby sa pri trestnom čine alebo podozrení z trestného činu vo väzení uskutočnili vyšetrovacie postupy podobné tým, ktoré sa používajú v civilnej spoločnosti. V niektorých krajinách sa na vykonávanie tejto funkcie vo väzení menujú špeciálni sudcovia alebo prokurátori. V iných je to civilný prokurátor alebo polícia, ktorí majú možnosť vyšetriť, či sa trestný čin uskutočnil mimo väznice. Môže sa stať, že incident, ktorý je vo väzenskom kontexte vážny, nebude sa považovať za hodný vyšetrovania kriminálnymi vyšetrovacími orgánmi. V niektorých krajinách je jedným zo spôsobov riešenia týchto záležitostí dohoda väzenských a vyšetrovacích orgánov na konaní v prípade incidentov, ktoré im prokurátor alebo polícia majú oznámiť.

Disciplína a trest

Pravidlo 56

Toto pravidlo zdôrazňuje, že disciplinárne konania majú byť posledným východiskom. Svojou povahou sú väznice uzatvorené inštitúcie, v ktorých sú proti svojej vôli umiestnené veľké skupiny ľudí, zvyčajne jedného pohlavia, v obmedzených podmienkach. Z času na čas sa nevyhnutne stane, že niektorí väzni rozličným spôsobom porušia podmienky a predpisy vo väzení. Preto musí existovať jasný súbor princípov na konanie v takýchto prípadoch.

Pravidlo 57

Pravidlo 57 stanovuje, že disciplinárne priestupky musia byť jasne definované a konania majú zachovávať princípy spravodlivosti a čestnosti. To znamená, že všetky väznice majú mať súbor predpisov obsahujúcich zoznam činov alebo zanedbaní väzenskej disciplíny vedúcich k formálnemu disciplinárnemu konaniu. Preto všetci väzni majú vopred vedieť, aké sú väzenské pravidlá a predpisy. Právne postavenie týchto predpisov má byť jasné. V mnohých krajinách si to vyžiada schválenie parlamentom. Pravidlo 57.2 obsahuje zoznam prvkov, ktoré tieto predpisy majú obsahovať.

Pravidlo 58

Toto pravidlo stanovuje, za akých podmienok je člen personálu povinný ihneď oznámiť príslušnému orgánu porušenie niektorého z disciplinárnych pravidiel väzňom. V niektorých krajinách je obvyklé dať za menšie porušenia disciplíny neformálne varovanie, predtým ako to vyústi do disciplinárneho konania a toto je pre väzňa prvým varovaním. Musí sa však zabezpečiť, aby používanie týchto varovaní bolo spravodlivé a dôsledné a nevznikol systém neoficiálnych sankcií.

Obvinenie si má vypočúť kompetentný orgán bez zbytočného zdržania. V niektorých krajinách sú menovaní nezávislí policajní sudcovia alebo špeciálni sudcovia, čo prináša nezaujatosť a väčšiu pravdepodobnosť dodržiavania správnych postupov. V iných krajinách existujú na disciplinárne vypočúvania špeciálne rady. Ak vedenie

väznice vykonáva disciplinárne vypočúvania, je dôležité zabezpečiť, aby vedenie malo vhodné školenie a nemalo žiadne informácie o prípade, ktorý budú vypočúvať.

Pravidlo 59

V súlade s týmto pravidlom má každý väzeň, ktorý bude v disciplinárnom konaní obvinený, právo vopred poznať detaily svojho obvinenia a má sa mu poskytnúť dostatok času na prípravu vhodnej obhajoby. V prípade, že väzeň počas čakania na vypočutie je umiestnený v izolácii, nemá sa vypočúvanie neospravedliteľne zdržiavať kvôli vnútornému alebo vonkajšiemu vyšetrovaniu. Vo všetkých prípadoch má byť obvinený väzeň prítomný na vypočúvaní.

CPT schválil v počte svojich správ niekoľko častí pravidla 59 (napr. CPT/Inf (2003) 1 Správa cyperskej vláde o návšteve Cypru vykonanej Európskou komisiou na zabránenie mučenia a ponižujúceho alebo neľudského zaobchádzania alebo trestania (CPT) od 22. do 30. mája 2000. Štrasburg, 15. január 2003; CPT/Inf (2001)27 Správa lotyšskej vláde o návšteve Lotyšska vykonanej Európskou komisiou na zabránenie mučenia a ponižujúceho alebo neľudského zaobchádzania alebo trestania (CPT) od 24. januára do 3. februára 1999. Štrasburg, 22. november 2001; CPT/Inf (2002) 16 Správa maltskej vláde o návšteve Malty vykonanej Európskym výborom na zabránenie mučenia a ponižujúceho či neľudského zaobchádzania alebo trestania (CPT) od 13. do 18. mája 2001. Štrasburg, 27. august 2002).

Právo obvineného väzňa na právneho zástupcu, keď čelí vážnemu obvineniu, potvrdil Európsky súd pre ľudské práva (prípady Eze a Connors verus Spojené kráľovstvo: žiadosti č. 39665/98 a 40086/98).

Pravidlo 60

Toto pravidlo naznačuje, že jasne definovaný a zverejnený zoznam disciplinárnych previnení má byť doplnený úplným zoznamom trestov, ktoré možno väzňovi uložiť, ak spáchal niektoré z týchto previnení. Tieto tresty majú byť vždy spravodlivé a primerané spáchanému previneniu. Zoznam previnení má stanovovať zákon schválený príslušným orgánom. Personál nemá mať oddelený neformálny systém trestov, ktorý by obchádzal oficiálne postupy.

V spomínanom prípade Eze a Connors Európsky súd pre ľudské práva zistil, že oprávnenie riaditeľov väzníc v Anglicku a Walesu pridať k času, ktorý väzeň strávi vo väznici, až do 42 dní, bolo porušením článku 6 (právo na spravodlivý súd) Európskeho dohovoru o ľudských právach.

Tresty môžu zahŕňať formálne zaznamenané varovanie, vylúčenie z práce, prepadnutie miezd (tam, kde sa za prácu vo väznici vyplácajú), obmedzenie oddychových aktivít, obmedzenie používania istého osobného majetku, obmedzenie pohybu vo väznici. Obmedzenie kontaktu s rodinou, ale nie jeho úplný zákaz, sa tiež môže používať ako trest. Tieto tresty sa majú využívať len vtedy, ak je previnenie spojené s kontaktom s rodinou, alebo pri napadnutí personálu počas návštevy.

Všetky disciplinárne výsluchy sa majú vykonávať individuálne. Ak sa napr. vyskytol masový nesúhlas rešpektovať pravidlo alebo napadnutie viacerými väzňami, každý z nich musí byť vypočutý osobitne, a aj trest sa udeľuje individuálne.

Existujú zákazy všetkých foriem telesných trestov, trestov umiestnenia do tmavej cely a všetkých ostatných neľudských alebo ponižujúcich trestov. Európsky súd pre ľudské práva zistil, že oholenie hlavy väzňovi ako disciplinárne opatrenie je porušením článku 3 (zákaz týrania) Európskeho dohovoru o ľudských právach (prípád Yankov verzus Bulharsko: žiadosť č. 39084/97). V súčasnosti je rozšírenou formou telesného trestu obmedzenie príjmu stravy, čo predstavuje neľudské zaobchádzanie; odráža to odborný názor, ktorý sa vytvoril v minulých rokoch.

Samoväzba spomínaná v pravidle 60.5 sa týka všetkých foriem premiestnenia väzňov zo spoločnej cely a ich umiestnenia osamote do cely alebo izby. Nemá sa považovať za vhodný trest, len za výnimočných okolností. Toto pravidlo potvrdzuje princíp 7 o Základných princípoch Spojených národov pre zaobchádzanie s väzňami. Existujú rozličné formy samoväzby. Najextrémnejšou sa zdá, keď je väzeň umiestnený osamote a stráca zmysly v dôsledku nedostatku svetla, zvuku alebo čistého vzduchu v tzv. tmavých celách. Táto forma izolácie sa nemá nikdy ukladať ako trest. Ďalšou formou samoväzby je umiestnenie väzňa do samostatnej cely s prístupom k dennému svetlu a vzduchu, pričom väzeň môže počuť väzňov pohybujúcich sa v susedných častiach. Tento typ trestu sa má využívať len vo výnimočných prípadoch na krátky čas. Počas tohto času má byť personál s týmito väzňami v pravidelnom a primeranom kontakte. (pozri výklad k pravidlu 42). CPT venuje zvláštnu pozornosť využívaniu samoväzby alebo iným podobným podmienkam. Je zaznamenané, že: „samoväzba môže za istých okolností prispieť k neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu; v každom prípade majú byť všetky formy samoväzby také krátke, ako je to možné“ (CPT, 2. všeobecná správa o aktivitách CPT, ods. 56).

Je nevyhnutné zdôrazniť, že požiadavka jednej hodiny denného pobytu väzňov vonku (pravidlo 27.1) sa rovnako týka väzňov umiestnených v samoväzbe. Títo väzni by tiež mali dostať materiál na čítanie. To isté sa týka väzňov vo vysokom stupni ochrany (pravidlo 53).

Pravidlo 60.6 sa týka nástrojov obmedzenia slobody ako prostriedkov ochrany alebo predchádzania zraneniu. Tieto nástroje sa nikdy nesmú používať ako forma trestu. Prostriedky obmedzenia môžu zahŕňať putá, reťaze, okovy, zvieracie kazajky a rozličné formy elektronickej kontroly osôb.

Pravidlo 61

Toto pravidlo stanovuje, že keď bol väzeň uznaný vinným, má mať právo odvolať sa na kompetentný nezávislý vyšší orgán. Disciplinárny poriadok má tento orgán špecifikovať a uvádzať spôsob, ako možno pripraviť a podať odvolanie a zabezpečiť, aby sa odvolacie konanie uskutočnilo rýchlo.

Pravidlo 62

V niektorých krajinách bolo bežné menovať väzňov v obytnej alebo pracovnej skupine za vedúcich skupín a vyžadovať od nich podávanie správ orgánom o správaní iných väzňov a robiť odporúčania ovplyvňujúce spôsob zaobchádzania s nimi. V iných krajinách situáciách dostali väzni právomoc nad väzňami umiestnenými v celách disciplinárnych trestov alebo v iných oddelených skupinách.

Dvojité potrestanie

Pravidlo 63

Žiadny väzeň nemá byť potrestaný dvakrát za ten istý čin. Toto pravidlo treba vyložiť v zmysle zainteresovania členských štátov do zvláštnych dohôd o systéme implementácie medzinárodných dohôd obsahujúcich ustanovenia pravidla „*non bis in idem*”.

Použitie sily

Pravidlo 64

Pravidlo 64 posilňuje princíp, že personál môže použiť silu len v rámci stanovených podmienok a ako odpoveď na špecifické ohrozenie bezpečnosti alebo väzenského poriadku.

Všeobecne je pravidlo predchádzania násilným činom vhodnejšie ako nevyhnutnosť zaoberať sa ním. Ostražitý personál, ktorý pozná svojich väzňov, bude schopný rozpoznať rušivé elementy a predísť násilným činom.

Dobré profesionálne vzťahy medzi personálom a väzňami sú základným prvkom dynamickej ochrany, zmierňovania možných incidentov alebo pri nastoľovaní náležitého poriadku prostredníctvom dialógu a vyjednávania. Fyzické metódy nastolenia poriadku sa majú využiť len vtedy, keď metódy dialógu a vyjednávania nebudú účinné alebo dostačujúce. Ak personál musí proti väzňom použiť silu, má sa kontrolovať a použiť ju v intenzite minimálne potrebnej na nastolenie poriadku.

Pravidlo 65

Toto pravidlo obsahuje zoznam hlavných ustanovení pri definovaní použitia sily, (kedy sa môžu použiť, kto je na to oprávnený, kto je oprávnený schváliť jej použitie a pozorovanie spravodajských mechanizmov po použití sily).

Pravidlo 66

Toto pravidlo uvádza, že personál sa nemá spoliehať na zvládanie problémových väzňov demonštrovaním vyššej fyzickej sily. Existujú rozličné techniky kontroly a obmedzenia slobody, v ktorých možno personál školiť a ktoré mu umožňujú získať kontrolu bez zranenia seba alebo dotknutého väzňa. Vedenie má tieto techniky poznať a má zabezpečiť, aby bol všetok personál kvalifikovaný v základných zručnostiach a dostatočná časť personálu vyškolená vo vyspelejších technikách.

Pravidlo 67

Toto pravidlo sa zaoberá intervenciou orgánov poverených výkonom práva vo väzení. Vo výnimočných prípadoch môže byť úroveň násilia väzňa taká vysoká, že väzenský personál ho sám nemôže zvládnuť a bude potrebovať privolať iný orgán poverený výkonom práva, napr. políciu. Takýto vývoj situácie treba zvládnuť s veľkou opatrnosťou. Pri násilnom zaobchádzaní si väzenský personál vždy musí uvedomovať, že s väzňami bude musieť pracovať po vyriešení incidentu a po návrate života do normálnych koľají. To znamená, že sa vždy bude snažiť vyhnúť použitiu sily a nebude ochotný použiť nadmernú alebo hrubú silu. O týchto aspektoch nemusia uvažovať iné orgány poverené výkonom práva, ktoré bežne vo väzenstve nepracujú a prichádzajú len pri riešení násilného incidentu. Aby sa predišlo nadmernému použitiu sily za týchto okolností, odporúča sa, aby väzenské orgány schválili s vyšším vedením iného prizvaného orgánu stály protokol o riešení násilného incidentu. Všetok personál, u ktorého sa predpokladá nasadenie, má pred vstupom do väznice poznať obsah protokolu.

Nástroje obmedzenia slobody

Pravidlo 68

Toto pravidlo je pomerne identické s pravidlom 39 predchádzajúcich pravidiel. Od zverejnenia pravidiel v roku 1987 sa v členských štátoch viac využívajú donucovacie prostriedky. V priebehu rokov sa však nezmenili princípy použitia týchto prostriedkov. Je vhodné zopakovať podstatnú časť vysvetľujúceho memoranda k pravidlám z roku 1987. „Oprávnené použitie takýchto prostriedkov v nátlakových podmienkach so sebou prináša sprievodné javy, ktoré morálne odporujú civilizovanému správaniu. Ich použitie preto musí byť prísne kontrolované a ak je to možné, treba sa mu vyhnúť. Existujú však nevyhnutné prípady vyžadujúce použitie donucovacích prostriedkov spolu s špeciálne navrhnutým vybavením alebo prostriedkami, aby sa predišlo fyzickému zraneniu dotknutého väzňa alebo príslušníka, útoku alebo neprijateľnej škode. Tieto pravidlá sú navrhnuté na stanovenie prijateľných obmedzení, v ktorých rámci možno použiť donucovacie prostriedky.“

Pravidelné používanie donucovacích prostriedkov, napr. na eskortovanie väzňov do väznice, je neprijateľné.

Predchádzajúce pravidlo 39.b) bolo vypustené. Toto umožnilo použitie donucovacích prostriedkov na medicínskom základe, na rozkaz a pod dohľadom praktického lekára. Okolnosti, na ktoré sa vzťahuje nové pravidlo 68.2.b) (predtým pravidlo 39.c) stále povoľujú výnimočné použitie donucovacích prostriedkov pri ochrane väzňa alebo iných.

Pravidlo 68.4 umožňuje najvyššiemu orgánu použiť donucovacie prostriedky podľa zákona alebo predpisu a nezávisí od úsudku väzenskej služby.

Zbrane

Pravidlo 69

Toto pravidlo upravuje použitie donucovacích prostriedkov vo väznici a okolo nej. Personál priamo pracujúci s väzňami môže na vlastnú obranu nosiť donucovacie

prostriedky, napr. obušky. Z predpisov vyplýva, že tieto donucovacie prostriedky by sa nemali nosiť okázalým alebo ohrozujúcim spôsobom. Väčšie obušky sa bežne nenosia, ale majú byť uskladnené na strategických miestach tak, aby boli v prípade pohotovosti rýchlo dostupné. Pri okamžitej alebo veľkej pohotovosti nie je vhodné povoliť personálu priamo pracujúcemu s väzňami nosenie strelných alebo podobných zbraní, ktoré sa môžu použiť nevhodným spôsobom, alebo sa môžu dostať do rúk väzňom.

Týmto sa tiež zaoberala CPT vo svojich správach o Portugalsku (CPT Inf (96) 31 ods. 149) a o Slovinsku (CPT Inf 2002 (36), ods. 13 a 14).

V niektorých väzenských systémoch nosí personál strážiaci vonkajšiu bezpečnosť strelné zbrane. Tento personál má mať jasné inštrukcie o okolnostiach, kedy tieto zbrane môže použiť. Ide iba o prípad okamžitého ohrozenia života príslušníka alebo niekoho iného. Utekajúceho väzňa možno zastaviť použitím strelnej zbrane, ak väzeň predstavuje okamžité ohrozenie života inej osoby, alebo ho nemožno zastaviť iným spôsobom. Základné princípy Spojených národov o použití sily a strelných zbraní orgánmi zabezpečujúcimi obmedzenie slobody sú v tomto bode dosť jednoznačné: „Za každých okolností sa môže zámerne smrteľne použiť smrteľná zbraň len vtedy, ak je to úplne nevyhnutné na ochranu života.“ (princíp 9).

Väzenské služby majú vytvoriť jasné smernice a postupy na použitie strelných zbraní spolu s výcvikovým programom pre personál, ktorý je oprávnený ich použiť. Postupy majú zahŕňať formálne okolnosti vyšetrovania všetkých incidentov spojených s použitím strelných zbraní.

Žiadosti a sťažnosti

Pravidlo 70

Toto pravidlo rozlišuje medzi podávaním žiadostí a sťažností. Väzni musia mať neobmedzenú možnosť podávať žiadosti a musia mať vytvorený priestor na podávanie sťažností tak vo vnútri, ako aj mimo väzenského systému. Väzenské orgány nemajú brániť podávaniu žiadostí alebo sťažností ani zaň trestať, ale majú umožniť efektívne vykonávanie práv stanovených v tomto pravidle. Tým sa nezabraňuje zavedeniu právnych mechanizmov, ktorých cieľom je riešenie menej podstatných problémov.

Žiadosti väzňov sa týkajú služieb alebo príslušenstva, na ktoré podľa zákona nemajú právo, ale vedenie väznice alebo iné kompetentné orgány ich môžu povoľovať. Napr. v niektorých väzenských zariadeniach môžu byť povolené mimoriadne návštevy, hoci na ne väzni nemajú právo. To isté sa týka žiadosti o povolenie opustiť väzenské zariadenie na pohreb príbuzného a žiadosti o premiestnenie do konkrétneho väzenského zariadenia alebo časti väznice. V mnohých prípadoch je oprávnený rozhodnúť riaditeľ, ale v niektorých môžu špecifické požiadavky povoliť len súdne orgány, alebo sa o nich rozhoduje na úrovni ministra.

Sťažnosti sú formálne námietky proti rozhodnutiam, činnostiam alebo nečinnostiam väzenskej služby alebo iných kompetentných orgánov. V niektorých súdnych systémoch sa primeraný právny prostriedok nazýva „námietka“ alebo „odvolanie sa“.

Pojem odvolanie je však v tomto pravidle vyhradený pre právny postup proti zamietnutiu žiadosti alebo sťažnosti.

Možno tiež vykonať opatrenia vzťahujúce sa na špecializované postupy pri sťažnostiach. V ideálnom prípade má vnútroštátne právo väzňom povoliť sťažovať sa existujúcim národným zdravotníckym disciplinárnym orgánom aj proti rozhodnutiam, správaniu alebo nečinnosti zdravotníckeho personálu.

Toto pravidlo nevyžaduje, aby sa žiadosti alebo sťažnosti podávali písomne. Pri veľkom počte negramotných väzňov má byť väzeň schopný požiadať o stretnutie so štátnym úradníkom alebo kompetentným orgánom, aby im predniesol žiadosť alebo sťažnosť ústne (*CPT/Inf (96) 18 – Návšteva Slovinska v roku 1995*), a orgány sú povinné zaznamenať ich písomne.

Kompetentné orgány sa majú urýchlene zaoberať žiadosťami a sťažnosťami a majú uviesť, či nimi budú zaoberať a ak áno, akým spôsobom. Súčasne sa to týka aj žiadostí a sťažností príbuzných väzňov alebo organizácií uvedených v pravidle 70.6.

Sťažnosti môžu viesť k protichodným názorom zainteresovaných strán, čo môže poškodiť vzťahy medzi väzňami a personálom. Preto je rozumné pokúsiť sa najprv o zmier. Vyžaduje si to zavedenie nástrojov zmieru do väzenskej legislatívy. Touto úlohou by mohol byť poverený napr. člen miestnej kontrolnej komisie alebo súdny orgán. Ak sa konflikt nedá vyriešiť zmiernou, väzeň musí mať stále právo podať formálnu sťažnosť. Vnútroštátne právo stanovuje, že sťažnosti týkajúce sa triviálnych záležitostí možno vyhlásiť za neprípustné.

Žiadosti sa odovzdávajú väzenskej službe alebo inému orgánu splnomocnenému rozhodnúť o tejto veci. Väzni musia mať príležitosť postúpiť sťažnosti ktorémukoľvek inšpekčnému alebo kontrolnému väzenskému orgánu bez ohľadu na predchádzajúce alebo súbežné sťažnosti. Ak tento orgán nie je oprávnený sťažnosť vybaviť, odošle ju kompetentným orgánom.

Sťažnosti sa majú nezávislým orgánom poverených riešením sťažností a odvolaní oznamovať dôverne. Rozhodnutia týchto orgánov majú byť väzňom dostupné.

Žiadosti a sťažnosti sa majú archivovať tak v záujme väzenskej služby, ako aj pre potreby orgánov vykonávajúcich kontrolu vo väzenských zariadeniach. (*CPT/Inf (2002) 1 – Návšteva Bulharska v roku 1999 a CPT/Inf (2001) 20 – Návšteva bývalej juhoslovanskej republiky Macedónsko v roku 1998*). Analýza podstaty žiadostí a sťažností môže prispieť k lepšiemu riadeniu inštitúcie.

Väzeň má primárne právo podávať žiadosti a sťažnosti, ale vnútroštátne právo môže povoliť tretím stranám konať v jeho záujme, napr. ak mu v tom bráni fyzický alebo duševný stav a nemá právnik, ktorý by konal v jeho prospech. Príbuzní väzňa sú oprávnení sťažovať sa vtedy, keď sa porušujú práva väzňa a organizáciám konajúcim v prospech väzňa to môže povoliť riaditeľ väzenského zariadenia. Pravidlo 70.6. však umožňuje väzňovi oponovať sťažnostiam podaným týmto spôsobom.

Keď je prvostupňové odvolanie neúspešné, sťažnosť sa postúpi nezávislému orgánu. Sťažovateľ si musí byť istý, že väzenská služba vykoná rozhodnutie orgánu v plnom rozsahu a urýchlene.

Aby väzni mohli efektívne uplatňovať svoje právo podávať sťažnosti, je nevyhnutné poskytnúť im kancelárske potreby, prípadne aj známky. Formuláre na sťažnosti majú byť väzňom voľne dostupné na konkrétnom mieste (napr. v knižnici), aby o ne nemuseli špeciálne žiadať. Treba navrhnúť systém odovzdávania sťažností, čím sa predíde tomu, že väzni budú musieť dať obálku s dôverným obsahom väzenskému personálu. (*CPT/Inf (91) 15 – návšteva Spojeného kráľovstva: Anglicko/Wales 1990*).

Základom je dôverná komunikácia s národnými a medzinárodnými orgánmi oprávnenými prijímať sťažnosti. Toto pravidlo sa nepokúša určiť výlučný model podávania a vybavovania sťažností, ale stanovuje základné požiadavky, ktoré je nevyhnutné dodržať v prípade, že by sa považovali za efektívnu nápravu v zmysle čl. 13 EDLP (pozri: *Van der Ven verus Holandsko* (žiadosť č. 50901/99 – 04/02/2003)). Dôležité je, že metodika podávania a vybavovania sťažností končí záverečným záväzným rozhodnutím nezávislého orgánu. Členské štáty si môžu navrhnúť nezávislý orgán, ktorý má právo zaoberať sa sťažnosťami. Môže to byť ombudsman alebo sudca (dozorový zmierovací sudca alebo vykonávajúci alebo dozorový sudca), dozorový prokurátor alebo súd (*CPT/Inf (2002) 14 – Návšteva Gruzínska v roku 2001*).

Orgány zaoberajúce sa sťažnosťami si majú pravidelne vymieňať názory a skúsenosti s cieľom čo možno najviac zosúladiť svoje postupy. (*CPT/Inf (96) 9 – návšteva Španielska 1991*).

Časť V

Vedenie a personál väznice

Práca vo väzenstve ako verejná služba

Pravidlo 71

Uvedené pravidlo vyžaduje, aby boli za väzenské zariadenia zodpovedné verejné orgány oddelené od vojenských, policajných a vyšetrovacích inštitúcií. Väzenské zariadenia sú miesta, ktoré majú byť pod kontrolu štátu. Uväznenie je súčasťou procesu vyšetrovania a v demokratických spoločnostiach ľudí do väznice posielajú nezávislé súdy. Riadenie väzenských zariadení nemá byť priamo v rukách armády alebo inej vojenskej moci. V niektorých krajinách je na čele väzenstva člen ozbrojených síl, ktorý bol poverený alebo poslaný do väzenskej služby na určitý čas, aby vykonával túto funkciu. Ak to tak je, má táto osoba ako predstaviteľ väzenstva byť zaradený do štátnej služby.

Je dôležité, aby existovalo presné rozdelenie kompetencií medzi políciou a väzenskými službami. Vo väčšine európskych krajín riadi políciu ministerstvo vnútra a väzenskú službu ministerstvo spravodlivosti. Výbor ministrov Rady Európy odporučil, aby „existovalo jasné rozlíšenie medzi úlohou polície a prokuratúry,

súdny a nápravným systémom“. (Odporúčanie č. R (2001)10, Európsky zákon o policajnej etike).

Pravidlo 72

Uvedené pravidlo zdôrazňuje etický kódex riadenia väzenstva. Bez prísneho etického kódexu môže dôjsť k situácii, pri ktorej má skupina ľudí zneužitím moci značnú moc nad inou skupinou. Tento etický kódex nie je len záležitosťou správania jednotlivých členov personálu k väzňom.

Osoby zodpovedné za väzenstvo majú byť osoby s jasnou víziou a rozhodnutím udržať v riadení väzenstva najvyššie štandardy.

Z toho dôvodu práca vo väzenstve vyžaduje jedinečnú kombináciu osobnostných kvalít a odborných zručností. Väzenský personál potrebuje osobnostné kvality umožňujúce zaobchádzať s väzňami nestranným, ľudským a spravodlivým spôsobom.

Pravidlo 73

Uvedené pravidlo ukladá väzenským orgánom priamu zodpovednosť za dodržiavanie pravidiel týkajúcich sa personálu.

Pravidlo 74

Uvedené pravidlo sa týka vzťahu medzi prvou líniou väzenského personálu, ktorý je v priamom kontakte s väzňami. Týmto členom personálu treba kvôli ľudskému rozmeru ich kontaktov s väzňami venovať zvláštnu pozornosť.

Pravidlo 75

Uvedené pravidlo sa zaoberá správaním personálu pri vykonávaní svojich povinností. Personál má s väzňami zaobchádzať slušne, ľudsky a spravodlivo, aby sa zabezpečil náležitý poriadok a kontrola vo väzenských zariadeniach; aby sa väzňom poskytla možnosť využiť čas vo väzení zmysluplne, aby boli po prepustení na slobodu znovu schopní usadiť sa. Táto práca si vyžaduje obrovské schopnosti a osobnú integritu. Tí, ktorí ju vykonávajú, potrebujú získať si u väzňov osobný rešpekt. Od personálu treba očakávať vysoké osobné a odborné štandardy, najmä od tých, ktorí budú priamo pracovať s väzňami.

Výber väzenského personálu

Pravidlo 76

Uvedené pravidlo sa týka výberu, výcviku a podmienok naboru väzenského personálu. Nábor je veľmi dôležitý. Väzenská služba má mať jasnú stratégiu výberu vhodných jednotlivcov, ktorí by mali mať záujem o prácu vo väzenstve a mala by ich informovať ich o požadovaných etických pravidlách.

Vedenia mnohých väzenských zariadení majú veľké problémy s náborm kvalitného personálu z viacerých dôvodov. Príčinou môže byť nízky plat, nedocenená práca vo väzenstve spoločnosťou, súťaženie s inými orgánmi poverenými výkonom práva, napr. s políciou. Z týchto dôvodov majú väzenské služby pokračovať v aktívnej náborovej politike.

Pravidlo 77

Uvedené pravidlo sa zaoberá kritériami výberu personálu. Väzenská služba má predstaviť jednotný spôsob testovania psychologických vlastností žiadateľov, aby zistila, ako budú zvládať ťažké situácie, ktorým môžu čeliť a zabezpečila výber žiadateľov vhodných na prácu vo väzenstve.

Pravidlo 78

Uvedené pravidlo je pokračovaním pravidla 71. Ak má personál pracovať na plný úväzok, potrebuje byť vo svojom zamestnaní zabezpečený. Vo súdnych systémoch, kde existujú väznice pod súkromnou správou, má byť zamestnávanie jednotlivých členov personálu schválené vedením väzenstva ešte pred začatím samotnej práce s väzňami. Majú sa zamestnávať dlhodobo.

Pravidlo 79

Uvedené pravidlo zdôrazňuje potrebu zabezpečenia atraktívnych platov a pracovných podmienok. Postavenie profesie sa vo veľkej časti meria úrovňou platu, ktorý zaujme. Vlády by si mali uvedomiť, že väzenský personál má právo na vhodné odmeňovanie zodpovedajúce verejnému charakteru väzenskej práce ako ťažkej a niekedy nebezpečnej, uvedomujúc si, že neprimerane nízke finančné ohodnotenie personálu môže viesť ku korupcii.

V mnohých krajinách sa väzenské zariadenia nachádzajú na izolovaných miestach, čím sa pre personál, ale aj ich rodiny zhoršuje dostupnosť škôl, zdravotníckych zariadení, obchodov a iných spoločenských zariadení. Navyše sa od mnohých príslušníkov očakáva pravidelné premiestňovanie z jednej väznice do inej, premiestnenie ich rodín a sťahovanie sa na miesta, ktoré sú niekedy veľmi vzdialené. V niektorých krajinách chceli príslušníci naďalej patriť pod ministerstvo vnútra, aby profitovali z vyššieho postavenia (bezplatnej zdravotnej starostlivosti, bezplatného bývaniu a bezplatnej alebo dotovanej dopravy do práce a dovolení). Za takých okolností sú iné podmienky zamestnania rovnako dôležité ako úroveň platov a majú sa starostlivo preskúmať.

Pravidlo 80

Uvedené pravidlo sa týka personálu pracujúceho na čiastočný úväzok. V menších väzenských zariadeniach môže byť potrebné získať personál na čiastočný úväzok najmä na plnenie odborných úloh. Má mať rovnaké podmienky zamestnania *pro rata* ako personál pracujúci na plný úväzok.

Školenie väzenského personálu

Pravidlo 81

Uvedené pravidlo sa týka požiadaviek počiatočného školenia novoprijatého personálu. Výcvik má byť primeraný a má zdôrazniť etický kódex práce.

Personál sa má zúčastniť potrebného odborného školenia. Potrebuje si uvedomiť bezpečnostné požiadavky. Potrebuje sa naučiť viesť náležité záznamy a typy správ, ktoré treba písať.

Náležité školenie personálu celoživotnou požiadavkou od prijatia do odchodu do dôchodku. Pre personál všetkých vekových kategórií a hodností má existovať pravidelný rad príležitostí napredovania.

Ich školenie má tiež zahŕňať široké spektrum medzinárodných a národných noriem o ľudských právach spojených s pravidlami odňatia slobody [pravidlá vychádzajúce z Európskeho súdu pre ľudské práva a Výboru na zabránenie mučenia (CPT)].

Riadenie väznice

Pravidlo 82

Uvedené pravidlo znovu pripomína, že pri výbere personálu nemá existovať diskriminácia. Ženy majú mať rovnaké príležitosti pracovať vo väzniciach ako muži a majú dostávať rovnaký plat, rovnaké možnosti vzdelávať sa a mať rovnaké možnosti postupu a vymenovania na pozície vyžadujúce zvláštne schopnosti. Tieto princípy sa týkajú aj personálu z radov rasových, kultúrnych, náboženských alebo sexuálnych menšín. V niektorých väzenských zariadeniach môžu podstatnú časť tvoriť väzni patriaci do týchto menšinových skupín. Ak to tak je, väzenské orgány sa majú snažiť prijať dostatočné množstvo personálu z rovnakého prostredia.

Pravidlo 83

Uvedené pravidlo vyžaduje od členských štátov, aby sa jednotlivé väzenské zariadenia riadili trvalými normami zhodnými s medzinárodnými dokumentmi zaoberajúcimi sa ochranou ľudských práv. Jedným zo spôsobom, ako toto možno dosiahnuť, je systém interného auditu a kontroly zameraný na uplatňovanie vhodného práva odlišného od nezávislej kontroly a túto kontrolu dopĺňujúceho, o ktorej hovorí časť VI týchto pravidiel.

Pravidlo 83.b) sa týka potreby náležitej komunikácie medzi väznicami a v rámci väzníc. Vychádzajúc z praxe a režimov treba, aby vedenie posilnilo a podporilo spôsob práce, pri ktorom sa personál môže učiť jeden od druhého, vymieňať si skúsenosti a spolupracovať v prospech väzňov pri starostlivosti o nich.

Pravidlo 84

Uvedené pravidlo obsahuje predpisy týkajúce sa riaditeľa väznice. Podľa toho, čo bolo uvedené v predchádzajúcich pravidlách – mať cieľ, vedenie a víziu, treba, aby v každej väznici bol riaditeľ, ktorý bol vybraný kvôli jeho schopnosti vykonávať jednu z najkomplexnejších úloh vo verejnej službe.

Pravidlo 85

Rovnováha mužov a žien vo väzenskom personáli je navrhnutá za účelom dosiahnutia pozitívneho efektu a prispenia k normalizácii väzenského života. Mala by tiež slúžiť minimalizácii rizika sexuálneho obťažovania alebo zneužívania väzňov.

Pravidlo 86

Uvedené pravidlo sa týka požiadavky zabezpečenia primeraných konzultácií vedenia a personálu o podmienkach zamestnávania. Väzenské systémy sú hierarchické organizácie, čo však neznamená, že s personálom sa má zaobchádzať neprimerane alebo bez rešpektovania jeho postavenia. Vo väčšine krajín má personál právo byť členom odborových organizácií. Ak neexistuje formálna odborová organizácia, personál má mať aspoň uznávaný spôsob vyjednávania. Odborová organizácia a iní zástupcovia personálu nemajú byť trestaní za prácu, ktorú vykonávajú pri zastupovaní spolupracovníkov.

Pravidlo 87

Väznice sú inštitúcie, v ktorých majú prednosť ľudia a sú v nich dôležité ľudské vzťahy. Pravidlo 87 zdôrazňuje, že náležité fungovanie týchto vzťahov závisí od vhodnej komunikácie.

Vo väčšine európskych väzenských systémov značnú časť väzňov tvoria väzni cudzej štátnej príslušnosti, z ktorých mnohí nehovoria materským jazykom krajiny. Riaditeľ a väčšina personálu má byť schopná hovoriť jazykom väčšiny väzňov. Treba však uznať potreby väzňov a ak je to možné, niektorí členovia personálu majú byť schopní hovoriť jazykom každej významnej menšiny. Ako je ustanovené v pravidle 37.4, ak je to potrebné, má byť k dispozícii tlmočník.

Pravidlo 88

V malom počte členských štátov sú teraz niektoré väzenské zariadenia pod súkromnou správou. Pravidlo 88 zdôrazňuje, že aj v týchto zariadeniach majú bez výnimky platiť Európske väzenské pravidlá.

Odborný personál

Pravidlo 89

Uvedené pravidlo sa zaoberá potrebou väzenských orgánov mať na prácu s väzňami dostatočný počet vhodných odborníkov. Zdravie je dôležité vo všetkých väzniciach a všetci väzni majú právo na primeranú zdravotnú starostlivosť. Týmito záležitosťami sa podrobnejšie zaoberá časť III týchto pravidiel. Jedným zo spôsobov poskytovania primeranej zdravotnej starostlivosti väzňom je zabezpečiť, aby na urgentné lekárske záležitosti bol vždy dostupný kvalifikovaný lekár.

Ak majú väznice plniť svoje funkcie a pomáhať väzňom pri ich rehabilitácii, potrebujú dostatok odborného personálu. Tento personál má pracovať súbežne s väzenským personálom. Ak sa berie do úvahy, že všetci väzni sa raz vrátia do spoločnosti, je

dôležité podporiť dobrovoľníkov z civilného života, aby prišli do väzníc a zapojili sa do mnohých realizovaných činností.

Povedomie verejnosti

Pravidlo 90

Uvedené pravidlo vyjadruje požiadavku, aby verejnosť a médiá poznali podmienky, v ktorých väznice fungujú. Väzenská služba má rozvíjať dobré vzťahy s verejnosťou a médiami a informovať ich o dennom živote vo väznici. Väzenské služby majú nabádať riaditeľov väzníc, aby sa pravidelne stretávali so skupinami z civilnej spoločnosti, vrátane mimovládnych organizácií a ak je to vhodné, pozývali ich do väzníc. Médiá a predstavitelia miestnych spoločností majú byť povzbudzovaní k návšteve väzníc za predpokladu, že sa zabezpečí súkromie väzňov.

Výskum a vyhodnotenie

Pravidlo 91

Ide o tretia verziu dokumentu, ktorý je od roku 1973 známy ako Európske väzenské pravidlá. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva a na základe správ Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania si pravidlá z dôvodu vývoja spoločnosti a rozvíjajúcej sa expandujúcej právnej vedy vyžadujú ďalšiu aktualizáciu Pravidlo 91 uznáva potrebu podpory výskumu a hodnotenia účelu väznenia, jeho úlohy v demokratickej spoločnosti a rozsah, v ktorom plní svoj účel.

Časť VI

Kontrola a monitorovanie

Pravidlá 92 a 93

Zámerom uvedených pravidiel je jasne rozlíšiť kontrolu väzenských zariadení vykonávanú vládными orgánmi zodpovednými za efektívne a účelné čerpanie prideleného rozpočtu od monitorovania podmienok uväznenia a zaobchádzania s väzňami vykonávaného nezávislým orgánom.

Správy národných a medzinárodných mimovládnych organizácií, zistenia CPT a rozličné rozhodnutia ESLP potvrdzujú, že dokonca aj v krajinách s dobre rozvinutými a relatívne transparentnými väzenskými systémami treba vykonávať *nezávislé* monitorovanie podmienok uväznenia a zaobchádzania s väzňami, aby sa predišlo neľudskému a nespravodlivému zaobchádzaniu s väzňami a posilnila sa kvalita výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody a vedenia väzníc. Zriadenie nezávislých národných monitorovacích orgánov na vládnu kontrolu sa nemá vnímať ako výraz nedôvery ku kvalite vládnej kontroly, ale ako podstatná dodatočná garancia predchádzania zlého zaobchádzania s väzňami.

Uvedené pravidlá sú porovnateľné s požiadavkami Dobrovoľného protokolu k Dohovoru proti týraniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu

zaobchádzaniu alebo trestaniu (známe ako UN-CAT; G.A. res. A/RES/57/199. prijaté 18. decembra 2002) týkajúceho sa vytvorenia a udržania domácich preventívnych nástrojov, ktoré majú v týchto pravidlách formu nezávislých dozorných orgánov.

Pravidlá nechávajú priestor rozličným formám, ktoré môžu mať monitorovacie orgány. Niektoré krajiny si môžu zvoliť väzenského ombudsmana, iné národnú kontrolnú komisiu. Pravidlo nevyklučuje iné podoby, pokiaľ sú zainteresované orgány nezávislé a dobre vybavené na vykonávanie svojich povinností.

Štátna kontrola

Pravidlo 92

Uvedené pravidlo používa neutrálny pojem „vládny orgán“. Tento orgán môže byť súčasťou ministerstva, napr. ministerstva vnútra alebo spravodlivosti, alebo môže byť pod kontrolou viacerých ministerstiev. Hlavné je, aby vyššie orgány takýto orgán alebo inšpektorát vytvorili a podriadené orgány mu podávali správy.

Spôsoby usporiadania kontroly vlády sa budú odlišovať od základnej kontroly vedenia záznamových kníh väzníc v hĺbke a bodoch auditov, ktoré berú do úvahy všetky aspekty väzenskej služby a zaobchádzania s väzňami. Je dôležité, aby sa výsledky týchto kontrol odovzdávali kompetentným orgánom a bez zbytočného odkladu sa prístupnili iným zainteresovaným stranám.

Uvedené pravidlá nešpecifikujú organizáciu plánovacích a kontrolných systémov, pretože o tom majú rozhodnúť vládne orgány.

Nezávislé monitorovanie

Pravidlo 93

V členských štátoch Rady Európy možno nájsť rozličné modely nezávislého monitorovania podmienok uväznenia. V niektorých krajinách má v tejto oblasti významné postavenie ombudsman; v iných sú touto úlohou poverené súdne orgány, často spolu s právomocou prijímať a zaoberať sa sťažnosťami väzňov. Uvedené pravidlo nemá v úmysle predpisovať jedinou formu monitorovania, ale zdôrazňuje potrebu vysokej kvality takejto nezávislej kontroly. Pri tom sa však ráta, že monitorovacie orgány podporuje kvalifikovaný personál a majú prístup k nezávislým odborníkom.

Je dôležité, aby zistenia týchto orgánov boli prístupné verejnosti spolu so všetkými pozorovaniami, ktoré sa môžu odovzdať vedeniu väzníc. Správy monitorovacích orgánov môžu obsahovať návrhy a pozorovania týkajúce sa existujúcej alebo navrhovanej legislatívy.

Nezávislé monitorovacie orgány sa majú podporovať, aby kópie svojich správ a odpovedí zúčastnených vlád zasielali medzinárodným orgánom oprávneným monitorovať alebo kontrolovať väzenské zariadenia, ako napr. Európskemu výboru na zabránenie mučenia. Tým by sa medzinárodným orgánom pomohlo naplánovať ich návštevy a umožnilo mať neustále prehľad o národných väzenských systémoch.

Kvôli obmedzeným finančným zdrojom a nárastu počtu krajín, ktoré sa majú navštíviť, medzinárodné orgány sa musia spoliehať na narastajúcu komunikáciu s nezávislými monitorovacími orgánmi.

V mnohých väzenských systémoch výbory inšpektorov z radov (odborne) zainteresovaných dobrovoľníkov zo spoločnosti monitorujú jednotlivé väznice. Spoločným prístupom týchto dobrovoľníkov je ich striedanie pri návšteve väzníc, počas ktorých s väzňami hovoria o ich obavách a sťažnostiach a vo väčšine prípadov sa pokúšajú vyjednávať s vedením väzníc a s väzňami a nájsť riešenie vnímaných problémov.

Hoci je zrejmé, že existencia miestnych výborov inšpektorov môže byť zárukou intenzívnejšieho a zainteresovaného monitorovania, vo väzniciach s malou populáciou by malo byť dostačujúce monitorovanie národným orgánom.

Časť VII

Obvinení

Postavenie obvinených

Pravidlo 94

Uvedené pravidlo obsahuje primárnu definíciu. Navrhuje, aby väzeň, ktorý je usvedčený a odsúdený na výkon trestu odňatia slobody za jeden trestný čin, ale ktorý čaká na rozsudok v inej trestnej veci, bol považovaný za odsúdeného.

Prístup k obvineným

Pravidlo 95

Uvedené pravidlo prakticky opisuje základný prístup týkajúci sa obvinených. Zdôrazňuje, že treba s nimi zaobchádzať dobre, pretože ich práva neboli obmedzené rozsudkom súdu. ESLP zdôraznil, že tento predpoklad sa rovnako týka zákonnej realizácie režimu u týchto osôb a spôsobu, akým s nimi majú väzenský dozorcovia zaobchádzať (Iwanzcuk verzus Poľsko (žiadosť 25196/94), ods. 53). Zaslúžia si zvláštnu ochranu krajiny.

Všetci obvinení sa musia považovať za nevinných. Preto im pravidlo 95.2 poskytuje doplnkovú ochranu.

Pravidlo 95.3 zdôrazňuje, že väzni môžu využívať všetku ochranu z časti II a tiež sa môžu zúčastňovať na aktivitách, ako napr. na práci, vzdelávaní, cvičení a oddychu, ako sa uvádza v tejto časti. Celá časť VII je navrhnutá s cieľom pomôcť obvineným podrobnejším vysvetlením ich ďalších práv.

Ubytovanie

Pravidlo 96

Uvedené pravidlo znovu uvádza princíp potreby samostatných cieľ (porovnaj pravidlo 18.5) v spojitosti s obvinenými. Pretože títo väzni sú zvyčajne zadržaní na relatívne krátke obdobia, samostatné cely sú vyhovujúcejšie. Keďže obvinení strávia v celách viac času než iní väzni, cely majú mať primeranú veľkosť.

Pozornosť treba venovať skutočnosti, že aj väzni zadržaní na krátky čas môžu cvičiť, oddychovať a združovať sa, ako to vyžadujú pravidlá v časti II, čím sa predíde umiestňovaniu v samostatných celách, ktoré by sa stali formou samoväzby.

Oblečenie

Pravidlo 97

Uvedené pravidlo treba vysvetliť v súvislosti s pravidlom 20. Zdôrazňuje, že obvinení majú právo nosiť svoje vlastné oblečenie. Ak nemajú vhodné vlastné oblečenie, v oblečení poskytnutom väzenskými orgánmi nemajú vyzeráť ako odsúdení.

Právna pomoc

Pravidlo 98

Uvedené pravidlo zdôrazňuje, že väzenské orgány sa musia priamo snažiť pomôcť väzňom, ktorí čelia trestným obvineniam. Treba ho vysvetľovať v spojení s pravidlom 23.

Kontakt s vonkajším svetom

Pravidlo 99

Uvedené pravidlo zdôrazňuje, že obmedzenia kontaktu s vonkajším svetom treba v prípade obvinených minimalizovať. Treba ho vysvetľovať v spojení s pravidlom 23.

Práca

Pravidlo 100

Často sa zabúda, že obvinení sú vo väzení oprávnení pracovať, aj keď ich k tomu nemožno nútiť. Jedinou výnimkou je, že od všetkých väzňov sa môže v záujme hygieny podľa pravidla 19.5 žiadať, aby udržiavali seba, svoje oblečenie a ubytovacie priestory čisté a upravené. Pravidlo 100 zdôrazňuje význam poskytnutia práce aj obvineným a zabezpečenia vhodného zaobchádzania a odmeňovania za vykonávanú prácu.

Prístup k režimu odsúdených

Pravidlo 101

Uvedené pravidlo uznáva, že môže existovať záujem obvinených zapojiť sa do režimu pre odsúdených aj predtým, ako sú odsúdení, napr. ak ide o trestné činy zneužitia drog alebo alkoholu alebo sexuálne trestné činy. Informáciu o režime, ktorý

sa im môže ponúknuť, majú preto dostať počas doby zadržania, aby sa im umožnilo sformulovať žiadosť o zapojenie do režimu pre odsúdených.

Časť VIII

Cieľ režimu odsúdených

Pravidlo 102

Uvedené pravidlo určuje ciele režimu väzňov jednoduchým praktickým spôsobom. Dôraz sa kladie na opatrenia a programy pre odsúdených, ktoré podporujú a rozvíjajú individuálnu zodpovednosť, a nie sú úzko zamerané len na predchádzanie recidívy.

Nové pravidlo je v súlade s požiadavkami kľúčových medzinárodných nástrojov vrátane článku 10(3) Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach, ktorý špecifikuje, že „väzenský systém má zahŕňať zaobchádzanie s väzňami, ktorého hlavným cieľom je náprava a sociálna rehabilitácia.“ Na rozdiel od ICCPR sa však táto formulácia zámerne vyhýba použitiu pojmu „rehabilitácia“, ktorý v sebe zahŕňa vedľajší význam núteného zaobchádzania. Namiesto toho zdôrazňuje význam poskytovať väzňom, ktorí často pochádzajú zo sociálne chudobných prostredí, možnosť ich rozvoja takým spôsobom, ktorý im umožní zvoliť si život podľa zákona.

V tomto ohľade je pravidlo 102 v súlade s pravidlom 58 Minimálnych štandardných pravidiel Spojených národov na zaobchádzanie s väzňami. Umožňuje zabezpečiť realizáciu stanovených cieľov režimu odsúdených. Nové pravidlo nahrádza súčasné pravidlá 64 a 65, ktorých všeobecné princípy aplikovateľné na všetkých väzňov sú zahrnuté v častiach I a II nových pravidiel.

Realizácia režimu u odsúdených

Pravidlo 103

Uvedené pravidlo je východiskovým bodom režimu navrhnutého na splnenie cieľa režimu odsúdených. Zdôrazňuje potrebu bez odkladu hovoriť s väzňami o plánoch ich výkonu trestu vo väznici spôsobom, ktorý najlepšie využíva ponúknuté programy a zariadenia. Plán výkonu trestu je dôležitou časťou, ale pripúšťa sa, že takéto plány netreba navrhovať väzňom s veľmi krátkymi trestmi. Je dôležité, aby bol uvedený plán založený na náležitých informáciách z viacerých spoľahlivých zdrojov. Súčasne má vychádzať z hodnotení probačných a iných orgánov, ak sú dostupné.

Pravidlo 103 tiež poskytuje prehľad rozličných stratégií, ktoré si v tomto režime možno osvojiť. Aspekty režimu – práca, vzdelávanie a ostatné činnosti sa iba spomínajú, pretože sa o nich hovorí v samostatných pravidlách tejto časti, ale nie sú to jediné stratégie, ktoré sa môžu brať do úvahy. Pravidlo 103.5 poukazuje na význam doplnenia o zdravotnú, psychologickú intervenciu a intervenciu sociálnej práce tam, kde je to vhodné.

Pravidlo 103.7 hovorí, že systematický plán udeľovania pravidelného voľna na opustenie väznice má byť súčasťou celkového režimu odsúdených. Hneď po

právoplatnom odsúdení je pri plánovaní spôsobu výkonu trestu odňatia slobody potrebné zväžiť potenciálne udelenie tohto voľna. Uvedené pravidlo vychádza z detailnejšieho Odporúčania č. R 82(16) Výboru ministrov o opustení väznice, najmä z časti, v ktorej odporúčanie uznáva význam opustenia väznice ako prostriedku posilnenia sociálnej reintegrácie.

Pravidlo 103.8 potvrdzuje narastajúce akceptovanie postupov restoratívneho súdnictva, ktoré sa môžu použiť u tých väzňov, ktorí chcú priamo alebo nepriamo odškodniť obeť svojich trestných činov. Je dôležité, aby táto účasť bola dobrovoľná a nevedla k nepriamej forme ďalšieho trestu. Pravidlo odkazuje na normy nachádzajúce sa v Odporúčaní č. R 87 (21) o pomoci obetiam a prevencii viktimizácie a č. R (99) 19 o zmieri v trestných záležitostiach.

Pravidlo 103.9 podčiarkuje význam Odporúčania Rec(2003)23 Výboru ministrov o práci väzenských služieb s väzňami s doživotnými a inými dlhodobými trestmi.

Organizačné aspekty uväznenia odsúdených

Pravidlo 104

Uvedené pravidlo zabezpečuje, aby bolo uväznenie odsúdených organizované spôsobom, ktorý posilňuje ich režim: majú byť ubytovaní a zaradení do skupín spôsobom, ktorý to najlepšie umožňuje. Pravidlo stanovuje, ako realizovať navrhnuté plány. Treba podniknúť aktívne kroky k pravidelnej kontrole počiatkových rozhodnutí o zaobchádzaní s jednotlivými väzňami.

Pri premiestňovaní väzňov je nevyhnutné mať na mysli vplyv týchto premiestňovaní na jednotlivé plány výkonu trestov. Po príchode do väznice, kam bol väzeň premiestnený, majú sa ich plány skontrolovať s cieľom vykonať potrebné zmeny.

Práca odsúdených

Pravidlo 105

Uvedené pravidlo sa týka len práce odsúdených. Treba ho vysvetľovať v spojitosti s pravidlom 26, ktoré obsahuje všeobecné pravidlá o práci. Pravidlo 105 odráža dôležitú úlohu, ktorú zohráva práca v režime odsúdených, ale zároveň zdôrazňuje, že nemá byť dodatočnou formou trestu. Všetky opatrenia z pravidla 26 sa tiež týkajú odsúdených.

Hoci vedenia väznic môžu stanoviť povinnosť pracovať, táto povinnosť môže byť obmedzená podmienkami konkrétnej práce. Uvedené podmienky majú byť v súlade so všetkými použiteľnými normami a kontrolnými mechanizmami, ktoré sa využívajú v spoločnosti mimo väznice.

Pravidlo 105.4 vyžaduje, aby orgány odmeňovali všetkých odsúdených ochotných pracovať. Na základe tohto princípu odsúdení ochotní pracovať nebudú pri rozdeľovaní pracovných miest zvyhodňovaní. Tiež to odsúdených povzbudí dobrovoľne sa zúčastňovať na pracovných, vzdelávacích a iných programoch.

Predpis v pravidle 105.5 o zrážke z príjmu väzňa za prácu na účely odškodnenia poskytuje ďalšiu možnosť uplatnenia techník restoratívneho súdnictva, na ktoré sa odvoláva pravidlo 103.7 o väzenskom režime väzňov.

Vzdelávanie odsúdených

Pravidlo 106

Uvedené pravidlo sa zaoberá len vzdelávaním odsúdených a treba ho vysvetľovať v spojení s pravidlom 26, ktoré obsahuje všeobecné predpisy o vzdelávaní väzňov. Pravidlo 106 zdôrazňuje významnú úlohu vzdelávania a rozvoja zručností v režime odsúdených a povinnosť orgánov povzbudiť vzdelávacie snahy odsúdených a poskytnúť im vhodné vzdelávacie programy.

Prepustenie odsúdených na slobodu

Pravidlo 107

Predpisy v pravidle 107.1 dopĺňajú ustanovenia z pravidla 33, týkajúce sa prepustenia na slobodu vo všeobecnosti. Pravidlo 107 treba vysvetľovať v spojení s Odporúčaním (2003) 22 Výboru ministrov o podmienčnom prepustení (parola). Na základe tohto odporúčania je nevyhnutné venovať osobitnú pozornosť potrebe väzňov viesť život v spoločnosti v súlade so zákonom. Režimy pred prepustením na slobodu sa majú sústreďovať na ukončenie výkonu trestu odňatia slobody a spojenie so spoločnosťou spôsobom stanoveným v pravidle 107 a ďalších ustanoveniach vypracovaných v odporúčaní.

Odvolanie sa na orgány v pravidle 107.4 treba vysvetliť so zahrnutím probačných služieb, pretože ak majú byť väzni prepustení podmienčne, je obzvlášť dôležitá spolupráca s orgánom zodpovedným za kontrolu podmienčného prepustenia.

Časť IX

Aktualizácia pravidiel

Pravidlo 108

Pretože vedomosti o najvhodnejších praktikách vo väzenstve sa neustále vyvíjajú, je nevyhnutné, aby EPR tento vývoj odrážali. Mal by sa vytvoriť spôsob, ktorý by zabezpečil ich pravidelnú aktualizáciu. Táto aktualizácia je založená na vedeckom výskume a opatrne zvažuje rozdiely medzi pravidlami a inými nástrojmi, štandardmi a odporúčaniami v trestnej oblasti. Potrebu aktualizácie pravidiel zdôraznila Rezolúcia č. 4 z 26. konferencie európskych ministrov spravodlivosti (MJU-26 (2005) Resol. 4 Final, paragraf 11).